

Jabok

Vyšší sociálně pedagogická a teologická škola.

ABSOLVENTSKÁ PRÁCE

KALKATA, město chudých

Konzultant: Jan Dočkal

Autor práce: Petra Antošová

Rok odevzdání: 2004

Poděkování:

Ráda bych na tomto místě své práce poděkovala v první řadě Janu Dočkalovi za ochotu, trpělivost a pomoc při konzultování práce, za výrazný přínos a inspiraci při jejím postupném vzniku i podíl na závěrečné podobě.

Paní profesorce Haně Preinhaelterové z indologického ústavu FFUK bych stejně tak ráda poděkovala za ochotu věnovat mi svůj čas a práci se mnou konzultovat. Dále za poskytnutí cenných kontaktů a za podporu, vyjádření důvěry a první nápady a podněty.

Martinu Čechovi děkuji za to, že mne s sebou vzal poprvé do Indie a také do Kalkaty. Za to, že stál u zrodu této práce, za první impuls k jejímu sepsání a za společné zážitky z cest.

Aleši Liberdovi děkuji za důvěru, podporu, pomoc a korektury a všem těm báječným lidem, které jsme na cestách po Asii potkali za to, že pro mne byli a jsou neustálým zdrojem inspirace, motivace a poznání.

Děkuji také všem, kteří stáli a stojí při mně a kteří mne inspirovali a inspirují.

Prohlášení o samostatném zpracování:

„Prohlašuji, že jsem absolventskou práci s názvem **KALKATA, město chudých**, vypracovala samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů a literatury.“

20. listopadu 2004 v Praze
Antošová

Petra

OBSAH:	4- 5
I. ÚVOD	6- 7
1.1. Kalkata	8
1.2. Kalkata, město hrozné bohyně Kálí	9
1.3. Klima	9
1.4. Geografické podmínky	9-10
1.5. Kalkata, město Rádže	11-16
II. CHUDOBA	16
2.1. Život na ulici	16-18
2.2. Život ve slumu	18-20
2.3. Hlad	20-23
III. SPECIFICKÉ FORMY KRIMINALITY	23
3.1. Obchod s lidskými orgány	23
3.2. Prodej krve	23
3.3. Prodej vlastní kostry	24
3.4. Žebrota	24
3.5. Nezákonné transplantace orgánů	24
IV. BOHATSTVÍ	25-27
V. LIDÉ	27-28
VI. KOŘENY KRIZE	28
6.1. Původ násilí	29-30
6.2. Nezávislost	30-33
VII. ZAŠLÁ SLÁVA	33-36

VIII. PROBLÉMY, NEBEZPEČÍ A HLEDÁNÍ ODPOVĚDI	36
8.1. Fond pro rozvoj	36
8.2. Plán pro zvelebení města	37
8.3. Vlny nepokoje	38
8.4. Kalkata, město uprchlíků a přistěhovalců	39-40
8.5. Zdravotní rizika	40
8.6. Životodárná řeka	41
8.7. Dopravní kolaps	41-44
8.8. Hledání viníka	44-45
IX. CESTA K REVOLUCI, aneb příběh o komunismu	45-52
X. MOŽNÉ CESTY ŘEŠENÍ ?	53
10.1. Institut pro plánování a přípravu projektů pro obnovu města a ti druzí	53-55
XI. KALKATA DNEŠKA	55
XII. ZÁVĚR	56-58
XIII. INDIE V KONTEXTU DNEŠNÍHO SVĚTA	59
XIV. RESUMÉ	60
XV. SEZNAM LITERATURY	61-62
15.1. Zdroje na internetu	63
OBRAZOVÁ PŘÍLOHA	64
I. ÚVOD	

První slova své práce bych ráda věnovala objasnění toho, jak jsem se k tématu dostala, čím mne oslovilo, proč mne zajímá a v neposlední řadě toho, čemu se ve své práci budu věnovat a k čemu chci dospět.

Před dvěma lety touto dobou jsme se s přítelem vydali na cestu, která byla pro nás oba naplněním velkého snu. Pozemní cestou jsme přes Írán a Pákistán dorazili na počátku roku 2003 do Indie, ve které jsme poté strávili více než půl roku.

Indie nás oba přitahovala pro svou jedinečnou a unikátní atmosféru, barevnost, moudrost a hluboké kulturní dědictví. Poznali jsme, že Indie je zemí neskutečných možností a ostrých kontrastů. Zahrnuje obrovskou plochu, na které žijí lidé různých tradic, jazyků a vyznání. Vzhledem ke své koloniální historii je to také země, ve které jsme se setkali s mnoha aspekty evropské kultury a civilizace.

Jedním z nejsilnějších zážitků pro mne byly celkem tři návštěvy města Kalkata. Nedokáži popsat své pocity při první konfrontaci s tímto živelným tělesem, které se vymyká vši logice a převrací racionální lidské úvahy naruby.

Ač jsme v době, kdy jsme zavítali do Kalkaty měli za sebou již pět měsíců putování po odlehlých koutech Asie, Kalkata byla na první pohled odlišná od všeho ostatního, co jsme do té doby měli příležitost poznat.

Kalkata mne oslovila svou unikátní tvář, která skrývá tisíce podob a odstínů, které odkrývá člověku postupně, když se toulá jejími zákoutími. Po pár dnech v tomto městě jsem si zvykla na chaos, nepořádek a přeplněné chodníky. S lidmi, pro které je ulice domovem, jsem si po ránu nikdy nezapomněla dát čaj. Příběhy těchto lidí, jejich vstřícnost, a to, jak z nich doslova kypěl život sám, se mi vryly navždy do paměti.

Kalkata je městem plným překvapení, městem tisíce obličejů.

První motiv, který ve mně probudil zájem dozvědět se o tomto městě a jeho problémech více, se ve mně probudil právě na ulici. V průběhu rozhovoru s těmi, kteří jsou plícemi a duší města. S jeho chudými.

Zaujal mne celkově fenomén města, shluku lidí a jejich životů, stejně tak jako jeho bída, trápení a chudoba.

Nikde jinde na světě se s nimi člověk neseťká v takové míře a koncentraci, jako v této asijské metropoli.

Skrze vyprávění o prvním osídlení oblasti a její historii bych ráda čtenáři přiblížila atmosféru tohoto města, které dle mého názoru zrcadlí v mnoha ohledech osud celého dnešního světa a každého z nás. V jeho odrazech můžeme číst příběhy o lidském rodě, o světě a o bojích, které mezi sebou lidé svádí. V Kalkatě dochází ke střetu západního a východního světa, evropských a asijských názorů a principů.

Kalkata je jedinečná z mnoha důvodů. Je to město plné extrémů a právě proto jsem na jeho příkladě chtěla přivést zájemce k zamyšlení se nad stavem světa na prahu 21. století.

Kalkata nám vypráví o životě jakožto o principu. Vypráví o lidech, kteří chtějí život žít, a zároveň přináší dokumentaci o lidech, jací jsou a jaký je či může být svět jimi stvořený.

Ve své práci se budu zabývat fenoménem města se zaměřením na sociální podmínky života v něm a chudobu. Nejprve se budu věnovat historii a z ní vyplývajícím příčinám stavu, ve kterém se Kalkata dnes nachází. Poté, co nastíním současnou situaci, vrhnu se do popisování dosud uplatňovaných způsobů řešení popsanych problémů a přístupů jak v lokálním, tak celosvětovém měřítku. Cílem mé práce je situaci v Kalkatě popsat a na mnoha příkladech přiblížit čtenáři problémy, které se dotýkají daleko širšího okruhu lidí, nežli pouze těch, kteří v Kalkatě žijí. Budu se snažit zorientovat čtenáře především v mnoha souvislostech, které město formovaly

a které ho tvoří. Proto ve své práci věnuji pozornost koloniální atmosféře, jejímž potomkem Kalkata je, okolnostem založení města a také působení politiků, inovátorů a významných osobností. V neposlední řadě ke konci práce věnuji kapitolu současnosti se zaměřením na politickou situaci, komunistický režim, který je často dáván do přímé souvislosti s mnoha problémy města.

Zatímco tato práce má teoretický ráz a spíše než praktickým zkušenostem či návrhům řešení se věnuje objasnění mnoha různých faktorů, které vedly ke vzniklé situaci, v bakalářské práci, která bude na tuto absolventskou práci navazovat, bych se ráda věnovala praktičtějším záležitostem, konkrétně práci organizací i soukromých osob, kteří svou činností situaci v Kalkatě ovlivňují a mění k lepšímu.

Ve své práci budu čerpat především z anglického originálu knihy od Geoffrey Moorhouse, *CALCUTTA, The City Revealed*. Jedná se o jediné souborné dílo o Kalkatě, které vyšlo od roku 1918.

Poznatky, zde nabyté, budu konfrontovat s informacemi z dalších zdrojů a materiálů, které jsou uvedeny na konci práce v seznamu literatury, případně v odkazech na příslušných místech práce.

Co se týče názvů států, oblastí, měst, ulic a jmen významných bengálských politiků a osobností, budu používat českého přepisu indických názvů stejně tak, jako tomu je například v encyklopedii *DĚJINY INDIE*, kterou v roce 2003 vydalo Nakladatelství Lidové Noviny v Praze či v knize od kolektivu autorů s názvem *INDIE A INDOVÉ*, kterou vydalo v roce 1997 nakladatelství Vyšehrad v Praze .

1.1. Kalkata

Kalkata je město, které zaujme člověka na první pohled. Většina západních cestovatelů, které jsme při našem cestování po Indii potkali byla Kalkatou, tímto ojedinělým fenoménem mezi městy, zděšena. Dlouho před tím, než jsme se k městu přiblížili, slýchali jsme legendy o tom, jaké úžasně místo to je.

Peklem na zemi nazývají Kalkatu návštěvníci ze západu i sami Indové. Je to jedno z nejděsivějších měst světa, které čelí problémům, které nejen že se zdají naprosto neřešitelné, ale které také každým dnem narůstají.

Kalkata, to je město, které je dnes domovem čtrnácti milionů lidí. Pouze Tokio, Londýn a New York mají více obyvatel a troufám si říci, že ani jedno z těchto měst nečelí obtížím takového rozsahu, jako Kalkata, rozpínající se podél řeky Huglí.

Kalkata je městem, ve kterém tisíce, ne-li miliony lidí spí a žijí na ulici. Městem, jehož bída je tak úděsná, že každý, kdo má tu možnost, raději se k ní otočí zády. Je to město, ve kterém se násilí a anarchie snoubí s nadvládou komunismu.

Pravdou také je, že Kalkata není pouze největším městem v Indii, ale co se týče průmyslu, obchodu a intelligence zde soustředěné městem nejdůležitějším. Kalkata je v pravdě nejbohatším městem v Indii. Soustřeďuje se zde intelektuální výkvět národa a také, paradoxně, zasazena do prostředí jedné z nejstarších civilizací, které člověk zná, je Kalkata jedním z nejmladších měst na světě.

Henry Hudson založil přístav na Manhattanu a započal tak historii města New York osmdesát jedna let před britským generálem Job Charnockem, který postavil své stany na východním břehu řeky Huglí.

Kalkata, jak ji známe dnes, je dědictvím britské nadvlády v Indii.

Zpravidla vše, co o Kalkatě víme, je spojeno s nepříjemnostmi. V povědomí Evropanů se zapsala jako město svárů, místních nepokojů, hladomorů, ničivých epidemií, revolty, násilí a úpadku. Zásadní incident v historii města zná většina veřejnosti pod označením černá díra. *

* Ke konfliktu s místním vládcem došlo v červnu roku 1756 když ten na protest proti stále silícímu vlivu britských obchodníků oblehl se svými vojsky město a dal své zajatce zavřít na několik hodin do temné podzemní cely. Jednalo se o malou místnost bez oken a většina Britů zde do následujícího rána zemřela. /Kol. autorů: *INDIA, saris, swamis and maharanis*, str. 27-34, 427-431/

1.2. Kalkata, město hrozně bohyně Kálí

Název Kalkata je odvozen od jména hinduistické bohyně Kálí*, která je symbolem zloby a božského hněvu. Na světě není náboženství, které by se rovnalo hinduismu, co se počtu a barevnosti bohů a božstev týče. V hinduismu je místo pro široký panteon rozličných projevů božského principu. Jedním z nejrespektovanějších

a nejobávanějších božstev je právě Kálí, která má mnoho dalších jmen a charakteristik. V Bengálsku je Kálí známa spíše jako Durga. Její projevy nahání hrůzu a strach. Je znázorňována v podobě rozzuřené ženy tmavé barvy pleti s plameny v očích, s vyplazeným jazykem, chrlicí krev, v rukou dřímající lidské lebky. Kolem krku mívá zavěšené hady, nebo má náhrdelník z kostí. Je to hrůzostrašná Kálí, ke které se denně přichází modlit zástupy Indů, kteří jí obětují sladké pochutiny a květiny, aby si ji usmířili a naklonili na svou stranu.

1.3. Klima

Je s podivem, že právě v Kalkatě později Britové založili hlavní město svého indického impéria. Zdejší klima je velice obtížně snesitelné pro samotné Bengálce, natož pro někoho, kdo se v Bengálsku či alespoň v Indii nenarodil a nevyrostl. Vše jakoby bylo proti člověku a počasí se to v těchto končinách světa týká dvojnásob.

V místním horkém vlhkém klimatu je těžké představit si bílé tváře elegantních Angličanů, kteří jsou zvyklí na pochmurné uplakané počasí své domoviny.

V Kalkatě se dá volně dýchat jedině v zimě, kdy teploty vzduchu klesnou a večery jsou chladnější, ovšem již v polovině března je z města výheň a do té doby, než ho částečně ochladí monzun, teploty dosahují až padesáti stupňů Celsia.

* Podle hinduistické mytologie byla Kálí manželkou boha Šivy, který je symbolem ničitele a který společně s Brahmou, který symbolizuje princip stvořitele a Višnuem, symbolem udržovatele, stojí v božské trojici v čele panteonu božských projevů a tak celého hinduistického náboženství. Mýty praví, že když Kálí zemřela, Šiva tím byl hluboce zasažen a také rozzloben. Položil si mrtvé tělo své manželky na ramena a vydal se na cestu kolem světa v opojení šíleným tancem, který se stával čím dál tím tesknějším a dojemnějším čím déle trval. Ostatní bozi usoudili, že pokud nechají Šivu v tomto tanci pokračovat, dojde brzy ke zničení celého světa. Proto vzal Višnu do ruky nůž, vyrval tělo bohyně ze Šivova náručí a Kálí rozčtvrtl na pětapadesát kusů, které dopadly na různá místa na Zemi. Na břeh mohutné řeky v Bengálsku dopadl malíček její pravé nohy a na tomto místě byl postaven chrám. Obyvatelé okolních vesnic proto nazývali toto místo Kalikata. /Moorhouse Geoffrey: *CALCUTTA, The City Revealed*, str.20/

* Kálí má vyceněné zuby, vyplazený dlouhý jazyk a hrozivý výraz ve tváři. Je strašným aspektem bohyně, která je nazývána různými jmény a jejíž hněv je třeba usmířovat krvavými oběťmi kůzlat a podle legend z minulosti dokonce i lidskými oběťmi. /Kol. autorů: *BOHOVÉ S LOTOSOVÝMA OČIMA*, str. 237-238/, srov. Collins Larry, Lapierre Dominique, *O PŮLNOCI PŘIJDE SVOBODA*, str. 181

Dominanta města, ocelový most Howrah, je prý v letních měsících přes den vlivem extrémních teplot o několik metrů delší, nežli v noci. Když teploty v Kalkatě dosahují maxima, ulice jsou plné černých deštníků. Lidé se snaží před smrtícími slunečními paprsky skrýt pod novinami či čímkoli, co právě mají po ruce. Ženy se halí do svých pestrobarevných sárí, muži jsou polonazí a děti si běhají po ulicích jen tak a cachtají se ve špinavých kalužích.

Kina, knihovny a obchody, vybavené klimatizací, praskají ve švech. Celé město se rázem mění v obrovský skleník, ze kterého není úniku. Vlhkost vzduchu často dosahuje sta procent.

Až teprve na počátku května se občas vyskytne na obloze blesk jako střela a spustí se déšť. Teplota může během půl hodiny rapidně klesnout a někdy padají i kroupy.

Období dešťů přichází pomalu a polehoučku, nejprve prší příležitostně, a teprve až v polovině června se zpravidla rozprší natolik, že se lidé pro změnu začínají obávat další kalamity, a to záplav. Dlouhé hodiny prší a prší a když na chvíli přšet přestane, z města stoupá pára, když nad ním vysvitne slunce. To trvá zpravidla čtyři měsíce.

Z ulic se přes noc stanou řeky a zavládne na nich ještě větší chaos než doposud.

Bengálsko je jedním z nejobtížnějších míst na zemi, co se klimatu a životních podmínek týče.

1.4. Geografické podmínky

Tím, co dále problematizuje život lidí v této oblasti, je struktura krajiny. Kalkata leží v široké rovinaté deltě, kterou obepínají řeky Ganga a Brahmaputra. Ganga v podobě řeky Huglí, která protéká Kalkatou, ústí o pár kilometrů východněji do Bengálského zálivu. Půda je tu převážně mokřinou. Nad pevným kusem země převažují močály, takže lidé musí vynaložit mnoho úsilí k tomu, aby si zde zbudovali svá obydlí. Jediné místo, kde je půda pevnější, je podél ústí řeky, a tak se tam lidé tísní a každoročně v období dešťů bojují se záplavami, obklopeni úžasnou zelení a bujnou vegetací, palmami, mangovníky a bambusy.

Když se řeka rozvodní, bují zde malárie a mnoho dalších nemocí. Snad i z toho důvodu nazvali první Charnockovi muži místo, kde se vylodili, Golgota.

V těchto končinách vzniklo hlavní indické město britského impéria, které ve svém stínu záhy zanechalo ostatní městská střediska a stalo se po Londýnu druhým nejvýznamnějším městem britského království vůbec. Je zřejmé, že k tomu jeho zakladatele vedly především obchodní zájmy a vidina úspěšného podnikání.

Kalkata leží na břehu řeky a půda je zde úrodná, což z ní činí velice atraktivní místo.

1.5. Kalkata, město Rádže

Již v roce 1599 se objevují v dokumentech, které máme k dispozici, zmínky o založení Východoindické společnosti, která měla zajistit čilý obchodní ruch mezi Evropou a Asií*.

Za zakladatele Kalkaty lze považovat generála Job Charnocka, který do Indie připlul v roce 1655. Charnock se potýkal s místní muslimskou komunitou a panovníky, kteří ho zpočátku neradi na svém území viděli.

Poté, co se stal v roce 1686 guvernérem, byl spolu se svými muži donucen postupovat dále proti proudu řeky Huglí až do vesničky Sutanuti, která je jednou ze tří vesniček natěsnaných vedle sebe na východním břehu řeky. Další dvě jsou Govindpur a Kalikata. Charnock se tam opět dostal do sporu s místními vládci, se kterými ale nakonec uzavřel mírovou dohodu a získal od nich drahocenné povolení na tomto území zůstat a obchodovat. Historie města Kalkata tak mohla začít.

Počátky byly pro Job Charnocka a třicet vojáků, kteří se s ním na břehu Bengálského zálivu vylodili, nesnadné. Nebylo ani kde postavit provizorní přístřešky a tak vojáci spali ve stanech či na lodi. Žili uprostřed divočiny, ve velice asketických podmínkách.

Jelikož historie založení i celé další existence města Kalkata tak úzce souvisí s Brity, ráda bych se nyní zmínila o tom, jak a proč sem Angličané přišli a jak si zde v dobách své vlády v Indii počínali.

V 18. století se z původně tří na sebe natěsnaných vesnic stává město pod názvem, pod kterým ho známe dnes. Začíná se rodit kolos, který záhy vezme i takovým tehdejším centrem moci jako byla města Madrás či Bombaj jejich lesk a prestiž.

V roce 1742 mělo anglické město Kalkata necelé dva kilometry do délky a půl kilometru do šířky. V té době v ní a v přilehlých vesnicích žilo zhruba čtyři sta tisíc lidí, Angličanů a Indů. Panoval tu čilý obchodní ruch. Ročně sem připlulo více než padesát lodí a výše obratu dosahovala jednoho milionu anglických liber ročně.

V následujících letech Britové v Indii upevňovali dále svou moc a podmanili si nová území. Místní panovníky a tradice odsunuli do pozadí. Domorodé obyvatelstvo se dostávalo do stále podřízenější role.

* Dne 31. prosince 1600 vyhověla anglická královna Alžběta I. žádosti skupiny obchodníků z londýnské City a královskou chartou jim udělila monopolní práva na obchod ve východních mořích, od mysu Dobré naděje po Magellanovu úžinu. Tak vznikla Společnost londýnských kupců obchodujících ve Východních Indiích (Company of the Merchants of London trading into the East Indies), zkráceně Východoindická společnost (East India Company- EIC). /Kol. autorů: *DĚJINY INDIE*, LN 2003, str. 608/

Koncem 18. století převzal vedoucí úlohu v Bengálsku na třináct let Warren Hastings. Kalkata je v této době popisována jako těžce zkoušená vesnice, shluk hliněných domečků, utápějících se v džungli.

Netrvalo ovšem dlouho a město se začalo rozrůstat. Byl to generál Hastings, kdo nazval Kalkatu prvním městem v Asii a neměl na mysli pouze její velikost a bohatství. Jeho ambice sahaly mnohem dále. Hastings byl prozíravý muž a inovátor. Chtěl se zaměřit na upevnění britského vlivu v Indii. Pod jeho vedením se začal měnit přístup

Evropanů k Indům a Indii a v Kalkatě se tak začínal objevovat nový trend v pohledu na místní lidi a kulturní dědictví.

Moc byla v těchto dnech stále rozdělena mezi panovníka se sídlem v Dillí a kancelář Východoindické společnosti v Londýně.

Hladomor, který Bengálsko postihl v roce 1770, nejen že způsobil smrt tisícům lidí, ale zapříčinil také velké finanční ztráty, následkem čehož se Východoindická společnost ocitla v krizi a musela žádat banku v Anglii o půjčku, která ovšem byla zamítnuta. Peníze společnost nakonec získala, ovšem její pravomoci byly od té doby omezené a větší vliv na rozhodování o indických záležitostech získal britský parlament.¹

Od dob založení města generálem Charnockem po vládu jeho následovníků nevíme o sociálních poměrech v Bengálsku téměř nic. Žádné záznamy se nedochovaly a zdá se, že to bylo z části proto, že evropští pokořitelé měli co dělat s místními poměry a zápasili o holé přežití, obklopeni neprostupnou džunglí a barbarským domorodým obyvatelstvem, před kterým bylo nutno mít se neustále na pozoru. Indové byli pro většinu Angličanů podlidmi, pouhými otroky a sluhy.

Písemně zaznamenané události století se týkají především obchodu a teprve o století později se můžeme ponořit hlouběji do studia sociálních poměrů v této oblasti.

V roce 1780 začíná vycházet první bengálský magazín Bengal Gazette, který je pro nás cenným zdrojem informací.

-

—

¹ Kolektiv autorů: *DĚJINY INDIE*, str. 670

Velkou událostí v příběhu města Kalkata bylo zřízení univerzity ve Fort William*. Šlo samozřejmě opět o taktický krok. Britové věřili, že investice do vzdělání je tou nejlepší a že jim dopomůže k upevnění jejich moci a zajištění bezpečnosti v dané oblasti. Město mělo v té době více než půl milionu obyvatel, většinou negramotných.

Výsledkem vlny vzdělávání a rozmachu intelektuálních aktivit dochází v Kalkatě ke vzniku hnutí mladých Bengálců a k rozkvětu tak zvané bengálské renesance*.

I přesto, že se Východoindická společnost potýkala se závažnými finančními problémy, Kalkata se stávala stále významnějším centrem obchodu a v pravdě prvním městem v Asii. Její prosperita stále rostla.

V průběhu několika let byla Kalkata bohatší o pár desítek lodí a ve městě se usazovali obchodníci z Anglie, Skotska, Arménie, Portugalska a dalších zemí. Jejich aktivity přinášely městu stále lepší komerční postavení.

V roce 1857 měla Kalkata svou první univerzitu a o pár let později byla otevřena první železnice.

Třicet let na to bylo v Kalkatě dvacet čtyři továren na výrobu obalů z juty, které zde založili podnikatelé ze skotského Dundee. V roce 1861 v Kalkatě začaly být pořádány pravidelné aukce s čajem z čajových plantáží Dardžilingu, městečka ležícího v Himalájích, čímž se značně uspišil rozkvět obchodu s evropským kontinentem.

Druhá polovina 19. století byla ve znamení rozvoje. Bylo to období dokončení prvního mostu přes řeku Huglí v roce 1874, prvních tramvají tažených koňmi v roce 1880 a instalace telefonního vedení o dva roky později. Zatímco ještě v roce 1853 dosahovala míra exportu a importu v Bengálsku dvacet devět milionů anglických liber, o necelé půl století později to bylo sto jedenáct milionů.

Angličané se potýkali v této době s narůstajícími problémy s disciplínou a udržením klidu a míru v zemi, jelikož Bengálci se bouřili. Bengálská elita a vážení představitelé města si velice dobře uvědomovali krutou daň, kterou za každý ekonomický úspěch museli místní lidé zaplatit. Každá penny v rukou evropských obchodníků byla vykoupena potem a krví domorodého obyvatelstva.

V roce 1861 byla proto v Kalkatě vzdělanými Bengálci založena Společnost pro národní uvědomění* a mezi Angličany narůstala panika a strach.

* Fort William, Vilémova pevnost je anglická opevněná osada na řece Huglí, v roce 1697 pojmenovaná na počest krále Viléma.

/ Kol. autorů, *DĚJINY INDIE*, str. 620/

* Pojem bengálská renesance úzce souvisí se jménem Rammohana Roye, který je přezdíván jako otec moderní Indie, neboť se významně podílel na znovuoobnovení bengálské literární tradice a oživení indického kulturního dědictví. Zasloužil se o pozdvižení národní hrdosti, stál u zrodu hnutí Brahmo Samadž a upozornil na to, že Bengálci mají svou úctu a nenechají se sebou zacházet jako s otroky. Zasel v nich tak zrnko revoluce. /Moorhouse Geofrey: *CALCUTTA, the city revealed*/

* Ta vyzývala lid k tomu, aby mluvil a psal v rodném jazyce namísto angličtiny, aby svlékl kabáty, klobouky a kravaty a navrátil se k tradičnímu oblečení, aby studoval staré kulturní a spirituální tradice Indie a namísto nemocnic se navrátil a ajurvédě, přírodní medicíně staré Indie. /tamtéž/

O typickém postoji Britů se v této době dozvídáme od korespondenta novin *The Englishman* v článku pojednávajícím o založení Kalkatské korporace. Píše se zde, že: *“... současný systém je úžasně prosperující. Kalkata je zcela anglické město. Patří a vždy patřilo Angličanům a komunita místních je jednoduše cizím a parazitujícím elementem, který by nebyl schopen přežít, nebýt nás.”* 2 Dále se z článku dovídáme o bezpráví konaném na Angličanech tím, že si Indové chtějí město, které vytvořili a ve kterém žijí, přivlastnit.

V Bengálsku to vřelo a problémy narůstaly. Chudí rolníci se bouřili a podnikali útoky na vlastníky plantáží s indigem, kteří zacházeli se svými zaměstnanci velice nešetrně a na základě středověkých principů.

Na přelomu století bylo Západní Bengálsko souborem provincií, které se od sebe výrazně lišily. Kromě Bengálska jako takového sem spadal také sousední stát Bihár, Čota Nagpur a Urísa s celkovým počtem sedmdesát osm milionů obyvatel. Situace byla administrativně neudržitelná a proto se Britové, opět z taktických důvodů, rozhodli přistoupit k nouzovému plánu, k rozdělení oblastí*.

Zatímco východní Bengálsko se tak stalo převážně muslimským útvarem, jeho západní část obývali lidé odlišných zvyklostí a jazyků, pro něž jediným styčným bodem bylo hinduistické náboženství.

Tímto náhlým zásahem došlo k tomu, že vyšší kasta Hindů byla oddělena od svých muslimských bratrů a obklopena lidmi z nižších kast se zcela odlišnými tradicemi. Tito vzdělaní učenci a kněží byli těmi, kdo v minulém půl století vedli Kalkatu v boji proti britské nadvládě. Britové je chtěli záměrně izolovat, či alespoň maximálně předejít tomu, aby se jejich vliv šířil.

V druhé polovině 20. století se setkáváme se samým počátkem konfliktu mezi bengálskými hinduisty a muslimy, kteří se do Kalkaty vraceli v roce 1946 za vypjatých okolností, jak o tom ještě budu hovořit.

V Kalkatě se otevíraly nové školy oddané národní myšlence a ideálům revoluce. Bengálci si vymýšleli nové strategie na vyjádření nespokojenosti a protestu. To znamenalo začátek teroru. Někdo byl vyslán do Paříže, aby se tam naučil zacházet s výbušninami a tak zanedlouho byla Kalkata posetá továrničkami a domácími dílnami na výrobu bomb a dalších explosiv.

*V říjnu 1905 byla prostředkem Bengálska vedena hranice, která rozdělila oblast na dvě části. K nově vytvořenému Východnímu Bengálsku byl přidán stát Asám, k západní části zůstaly připojeny státy Bihár, Čota Nagpur a Urísa. Od tohoto okamžiku se stalo Východní Bengálsko převážně muslimským útvarem, zatímco západní část byla tvořena pestrobarevným shlukem lidí odlišných tradic a zvyklostí, pro které jediným společným bodem bylo jejich náboženství, hinduismus. Tento zásah vyvolal u místních obyvatel vlny odporu které neustaly až do poloviny 20. století kdy Britové Indii museli definitivně opustit./Kol. autorů: *INDIE A INDOVÉ*, str.216/

2 Moorhouse, Geoffrey: *CALCUTTA, The City Revealed*, str. 82

Ze strany Britů docházelo jako mnohokrát před tím k překračování zákona, k událostem uplynulých dní chyběly podkladové materiály a důkazy.

Bouřlivé období na počátku 20. století se navždy zapsalo do podvědomí Bengálců a Britů a do budoucna utvářelo vzájemné vztahy. Britové ztráceli pevnou půdu pod nohama a tak se tehdejší britský místodržící lord Minto alespoň zasloužil o založení ustanovení Indického kongresu, které zaručovalo indickým minoritám právo k podílení se na legislativě v jednotlivých provinciích. 3

Bengálci ovšem pokračovali ve výrobě a používání bomb pod praporem anarchie když i lord Minto abdikoval na svou funkci a nahradil ho lord Hardinge.

Když přijel do Kalkaty v listopadu 1910, žilo zde téměř milion lidí. Zhruba čtrnáct tisíc Britů a šestnáct tisíc Anglo-Indů. Angličané nebrali při svém vládnutí na nic a na nikoho ohledy. Jejich moc byla zcela nezávislá na indické vládě a když bylo nejhůře, volali o pomoc Westminster a sídlo vlády. Byli nemilosrdní a arogantní. Byli přeci hrdými obyvateli druhého nejdůležitějšího města britského impéria.

V letech 1905-1906 navštívil Indii sám princ z Walesu, Jiří V., a osobně se přesvědčil o tom, že rozdělení Bengálska bylo chybné. Chtěl se příště do Indie vrátit jako král a rozhodl se v tomto směru podniknout ještě před tím řádná opatření. Poprvé padlo rozhodnutí přemístit královský trůn z bojovné atmosféry Bengálska do Dillí, které bylo mnohem vstřícnější mírumilovnějšímu soužití Hindů a muslimů. Dillí mělo v sobě vzhledem ke své historii zvláštní přitažlivost pro příslušníky obou těchto hlavních indických náboženství, která se se situací v Kalkatě nedala srovnávat. Situace v Bengálsku byla neudržitelná a stávala se krajně nebezpečnou a Angličané viděli v přemístění hlavního města říše jedinou spásu*.

Celý plán byl dlouho držen v tajnosti a pouze několik desítek lidí do něj bylo zasvěceno. Když o pár týdnů později král Jiří V. prohlašoval před širokým shromážděním své rozhodnutí o přesunutí sídla indické vlády z Kalkaty do starodávného hlavního města Dillí, davem nejprve otřásla vlna ticha a strnutí.

* Přesunem hlavního města do sídla někdejší mughalské slávy si Britové chtěli naklonit muslimy, zejména muslimy bengálské, kteří se cítili poškozeni ztrátou své provinční moci ve východním Bengálsku. Když došlo k opětovnému sjednocení oblasti, došlo k ucháhlení bengálských hinduistů, ty ovšem zas nepotěšila „degradace“ Kalkaty z imperiálního na pouhé provinční hlavní město. Latentní vnitřní neklid přetrvával a na jeho přizívání se nadále podíleli hinduističtí, a nově i muslimští teroristé.

/Kol. autorů: *DĚJINY INDIE*, str. 789, srov. tamtéž 736-737, 776-782- o prvním rozdělení a terorismu na str. 785/

3 Kolektiv autorů: *DĚJINY INDIE*, str. 786-788

V Kalkatě se toho dne nestalo nic zvláštního, čas plynul jako každý den předtím. Když se informace o přesunutí sídla vlády donesla i sem, Bengálci byli tímto královským rozhodnutím vesměs potěšeni. Na shromáždění, které se ten den konalo, přední politici mluvili o tom, že budoucí generace budou tento den, 12. prosince 1912, považovat za začátek nové epochy v historii Bengálska . 4

Život v Kalkatě pokračoval i přesto, že z města odešla spousta bohatých Angličanů. Faktem ovšem zůstává, že tímto krokem došlo k určitému zvratu vzhledem k tomu, že byla porušena tradice sahající až na samý počátek působení Britů v Indii, až k Warren Hastingsovi, ne-li samotnému Job Charnockovi.

Datum 12. prosince 1912 se ovšem stalo symbolickým začátkem konce nejen pro Brity v Kalkatě, ale také pro všechny cizí vládce Indie.

II. CHUDOBA

Jedním z nejvýraznějších momentů, které návštěvníka Kalkaty upoutají a na které zřejmě nikdy nezapomene jsou ulice plné žebráků, mrzáků, chudáků a podivných existencí, se kterými se člověk z Evropy běžně nesetká. Na úzkých chodnících se žije a každý čtvereční metr je k tomuto účelu náležitě využit. Tyto scény se mi vryly

do paměti. Rodiny s dětmi kempující na holé zemi, chráněny před ostrými slunečními paprsky evidentně již několikrát použitým potřhaným kusem igelitu, děti šplouchající se v kaluži, s obrovským úsměvem věčně na tváři. Matky vařící na otevřeném ohni cosi k snědku. Kolem špína a všudypřítomné davy kolemjdoucích lidí, ale i zvířat, vypasených čuníků, prašivých psů a posvátných, majestátně se nesoucích krav. Nastavené dlaně, ušmudlané nosy malých rozesmátých černoušků, muži pospávající na betonových schůdcích opodál. Obrazy siesty v Kalkatě.

2.1. Život na ulici

Přítomnost žebráků v Kalkatě je neopominutelná a Evropan, který se rozhodne jednou projít branami města, musí být připraven na každodenní atak nejrůznějších existencí, které ho budou prosit o jídlo a žádonit o peníze. Nikdo neví, kolik žebráků ve městě je. Snazší je vycházet z odhadu, že se zde nachází minimálně čtyři sta tisíc mužů bez práce. Žebrání má v Indii tradici a tak se s tímto jevem setkáváme po celé zemi, ovšem málokde v takové míře jako v Kalkatě.

—
4 Kolektiv autorů: *DĚJINY INDIE*, str. 777,789

Různě zmrzačení a znetvoření lidé, zohavení tak, jak jsem si nikdy předtím, než jsem je na vlastní oči uviděla neuměla představit, že je vůbec možné. Zoufalá mladá matka, kost a kůže, která mi své řvoucí nemluvně tlačí

do náruče, ukazující posunkem ruky, že ho potřebuje nasytit a já jako bych v tu chvíli byla jejich spasitelem a jedinou záchranou. Obsáhlé historky, které člověk s různými obměnami slýchá den co den.

Některé jsou naučené, jiné obrazí těžký úděl obyvatel tohoto města.

Je těžké rozeznat ty opravdu potřebné od těch vycvičených, pro které se žebrání stalo řemeslem. A i kdyby od sebe člověk rozeznal ty „pravé žebráky“ od těch „nepravých“, komu by hodil pár rupií? Je známo, že mnoho těchto chudáků bylo zmrzačeno úmyslně, čerstvě po narození, aby do rodiny často na pokraji hladomoru přinesli nějaký zisk. Člověk z Evropy, přicházející do těchto končin světa poprvé, není na něco takového připravený, a myslím si, že i kdyby před tím, než navštíví Indii, přečetl o tom, co ho čeká, hory knih, přímá konfrontace s chudobou, smrtí a nemocemi, které tu jdou ruku v ruce s každodenním životem, ho přesto přinejmenším zaskočí.

V roce 1961 byl v Kalkatě proveden census. Jedné noci stovky dobrovolníků pouliční spáče počítali a došli k číslu třicet tisíc. O osm let později se v místních novinách mluvilo o sedmdesáti tisících lidí spících na ulici.⁵ Tyto výpočty jsou pouze orientační a nelze je brát zcela vážně. Opravdový počet těchto bezdomovců by totiž byl při provedení systematického výzkumu mnohonásobně vyšší. Výpočty jsou nutně zkreslující také proto, že v tak obrovském městě jako je Kalkata, je složité dobrat se přesných údajů, navíc zde hraje nutně roli fakt, že v Indii prostě mnoho lidí raději spí na vzdušném veřejném prostranství nežli v přeplněném slumu, kde často v jedné místnosti přespává deset až patnáct lidí. Přesto je mezi těmito lidmi stále většina těch, kteří opravdu nemají kam jít, a jedině, co mají, je to, co mají právě na sobě.

Lidská tvořivost nezná mezí a tak jsou podél zdí kalkatských ulic často k vidění neuvěřitelné příbytky spleené z čehokoli, co lidé na ulici našli. Bezprostřední okolí nádraží Sealdah je plné těchto kuriózních papírových a igelitových domečků. Jako stavební materiál lze využít ledacos. Staré noviny, krabice, kusy železa, bambus, cáry látky nalezené bůh ví kde.

Pamatuji si na kostnatého staříka stlačeného v krabici tak, že se sotva mohl pohnout. Jsem si jistá, že málokterý z Evropanů by takovou krabici byl použil jako příbytek pro svého křečka. Pro tohoto starého muže ovšem kus lepenky představuje nesmírné bohatství a symbolizuje pro něho domov. Celý jeho život se odvíjí od toho, že se může vydatně v této improvizované posteli vyspat a zbytek se odehrává na kusu chodníku okolo. Tam si vaří, diskutuje se „sousedy“, okřikuje děcka hrající si opodál a myje se u studně naproti.

⁵ Moorhouse Geofrey: *CALCUTTA*, str. 95

Občas jsou starci z mého vyprávění podobní lidé v kritickém stavu posbírání z ulic a je-li tomu tak, je to téměř stoprocentně zásluhou Misionářek lásky, sester od Matky Terezy, které jsou v tomto městě pravděpodobně jedině, kdo dbá o důstojné umírání*.

Sestry Matky Terezy jsou také jedinými, kdo dbají v ulicích Kalkaty o postižené leprou, kterých jsou tu tisíce. Statistiky z osmdesátých let hovoří zhruba o čtyřiceti tisících.

2.2. Život ve slumu

Malomocní jsou pouze jedněmi z obyvatelů slumů, těch nejmizernějších obydlí Kalkaty. Ve vnitřní části města žije něco přes tři milióny lidí, z nichž více než třetina žije ve slumu. Z výzkumu z roku 1961 vyplývá údaj o sedmi stech tisících lidí žijících ve městě na hranici chudoby či hluboko pod ní, bez přístupu k základním potravinám, v ubohých hygienických podmínkách ve slumech. Aktuální číslo by bylo samozřejmě mnohonásobně vyšší.⁶

Život ve slumu je nelítostný. Za každý centimetr čtvereční musí i ti nejchudší těžce zaplatit. Častými obyvateli slumu jsou muži pocházející z okolních vesnic, kterým nepřízeň osudu vzala úrodu a tak nechali své ženy a děti v rodném kraji a do Kalkaty se vydali najít si práci a živobytí a pomoci tak své rodině si z vydělaných peněz obstarat alespoň to nejzákladnější živobytí. Jednou za rok se vrací domů, aby se v několika týdnech stačili potěšit se svými potomky, kteří jsou zase o rok starší. Tito muži vydělávají zhruba dvě stě rupií za týden při plném pracovním vytížení, šest procent z výdělku odevzdávají v podobě daní státu, sedmdesát rupií potřebují k tomu, aby sami zůstali na živu a zbytek okamžitě, jak peníze dostanou do rukou, posílají své rodině. Celé dny se dřou, přespávají v prachu a energii jim dodává miska rýže denně. Takhle tu žijí roky a to jsou ještě mezi Kalkatskými chudými těmi šťastnějšími, neboť mají práci a pravidelný příjem.⁷

—
*Misionářky lásky mají poblíž místa zvaného Kálighát útulek pro umírající. Místo se jmenuje Nirmal Hriday a je určeno všem, kteří nemají nikoho, kdo by je doprovodil do říše smrti a byl s nimi v posledních okamžicích života. Sestřičky v bílých, modře lemovaných sárí každý den brouzdají ulicemi Kalkaty a zachraňují ty největší chudáky od potupné smrti v samotě a prachu. /Moorhouse Geoffrey: *CALCUTTA, the City revealed*, str.96/

6 Moorhouse Geoffrey: *CALCUTTA*, str. 101

7 Sharma Kalpana: *REDISCOVERING DHARAVI*, stories from the largest slum in Asia

Prostředí slumu je nevlídné. Cesty nejsou zpevněny, kolonií se line zápach a toulaví psi hledají mezi odpady kousek něčeho k snědku. Latríny jsou na takovém místě vzácností a čisté pitné vody je nedostatek. Každým rokem, když nastanou deště, se krajem šíří cholera.

V roce 1958 bylo v Kalkatě zaznamenáno 4900 případů nakažení touto nemocí, z nichž 1765 skončilo smrtí. O možném vyhledání lékařské pomoci se nedá ani hovořit. Vždyť podle statistik v Západním Bengálsku není k dispozici ani jedno nemocniční lůžko na tisíc lidí. 8 Nemocní a umírající obyvatelé Kalkaty nevyhledávají lékařskou pomoc, neboť vědí, že by byli v nemocnici odmítnuti. Za ošetření i pobyt v nemocničním zařízení se v Indii platí a i tak, jak jsme si právě řekli, často kapacita lůžek zcela nedostačuje potřebám.

Kalkata je jedním z nejzaldněnějších míst na světě.

Mezi léty 1961- 63, kdy bylo provedeno poslední sčítání lidu, z výzkumů vyplynulo, že na jedné míli čtvereční žije v Kalkatě průměrně 102,010 lidí, což je i na indický standard neskutečně vysoké číslo. Jen pro srovnání New York, pravděpodobně nejvíce zalidněné město západního světa, se mohl v roce 1963 pochlubit 27,400 lidmi na 1,6 metru čtverečních. 9 Hustota obyvatel však v Kalkatě nadále roste a dnes by výsledné číslo bylo ještě více šokující.

V roce 1968 podnikl Indický institut pro antropologický výzkum osmi měsíční studii života lid ve slumu. Jednalo se o konkrétní slum na jihu města, zahrnující v té době šedesát jedna příbytků z hlíny či ručně uplácených cihel a s plechovými střechami. V každém objektu žilo tehdy osm až čtyřicet rodin, dohromady dva a půl tisíce lidí, většinou Bengálců, ale také přistěhovalců z pravděpodobně nejchudšího indického státu Bihár, dále ze státu Utar Pradéš, Urísa a ze sousedního Nepálu. Tento mix lidí obsahoval až čtyřicet rozdílných kast s totálně odlišnými zvyklostmi a propastnými rozdíly mezi lidmi navzájem.

Domov v tomto slumu našli dnešní posluhovači, nájemní dělníci či řidiči tramvají, kteří za život zdě platili tehdy devět až třicet pět rupií za místnost. V celém slumu byl pouze na sedmi místech zajištěn přístup k vodě, včetně dvou vodovodních kohoutků s tekoucí vodou. Žilo tu čtyři sta čtyřicet jedna rodin, pro které měsíční příjem nepřesahoval obvykle sto padesát rupií. Muži a ženy se střídali ve vydělávání peněz na živobytí, ženy často pracovaly v dopoledních hodinách a po večerech a muži přes den. Děti ve slumech se učí již v útlém věku jak se o sebe postarat, a velmi brzy přebírají od rodičů úlohu živitele rodiny. Se školní docházkou bývá potíže, rodiče často děti do školy neposílají, neboť ty jsou potřeba jako pomocná síla v domácnosti či na poli. Ve věku osm až dvanáct let již se většina chlapců dokáže bez obtíží postarat sama o sebe a dívky je následují jen o pár let později.

8 Moorhouse Geoffrey: *CALCUTTA, the City Revealed*, str. 102

9 tamtéž, str. 103

*Díky složení obyvatel slumu a očividným rozdílům mezi lidmi, které často způsobují komplikace a konflikty, je život ve slumu často smutný a osamocný. Žena se věnuje manželovi, dětem, péči o domácnost a práci, a většinou pouze muž zachovává základní kontakt s rodinou.*¹⁰

I s pro nás tak samozřejmou věcí, jako je dostatek základních potravin, je v Kalkatě problém. Místní obyvatelé jsou zvyklí šetřit a i ti bohatší musí plánovat svůj jídelníček pečlivě dopředu, aby se surovinami, které jsou k dispozici, vyšli. Obchody jsou zásobeny především základními potravinami, to znamená rýží a čočkou, ze které Indové připravují hustou polévku, tak zvaný dál a moukou na placky, zvané čapátí. Je důležité, aby alespoň těchto surovin bylo pro každého po hrsti na den, neboť jinak hrozí městu hladomor.

Rýže, dál a čapátí* jsou pro většinu obyvatel Kalkaty denním chlebem a tím jediným pevným bodem v jejich stravování. Pokud dojde i rýže, v několika dnech se objeví následky, když město pokryje černý háv hladu.

2.3. HLAD

V nedávné historii Bengálska se setkáváme s opakovanými obdobiami hladomoru. Jen v období britské nadvlády v Indii, kdy celý kontinent postihlo celkem dvaadvacet hladomorů, bylo jich sedm právě v Bengálsku.

Pravděpodobně nejhorším byl hlad v roce 1770, který usmrtil třetinu populace Západního Bengálska.¹¹

Další pohromy následovaly v letech 1783, 1866, na přelomu let 1873 a 1874, v roce 1892 a 1897.

V minulém století Bengálsko utrpělo obrovské ztráty nejen na životech s následky, se kterými se vyrovnává dodnes, v roce 1943. Stále nejsou k dispozici doklady o tom, kolik lidí přišlo tehdy v průběhu hladovění o život.¹² Komunistická strana Bengálska uvádí cifru dvanáct miliónů obětí této katastrofy. Oficiální údaje hovoří o třech až čtyřech miliónech, ovšem tomu se při realistické úvaze dá jen stěží uvěřit.

Této tragédii předcházelo vlivem nepříznivého počasí mnoho let slabé sklizně rýže a dalších plodin. Kromě roku 1937 Bengálsko pokaždé muselo rýži z tohoto důvodu dovážet. Jedním z hlavních dovozců rýže byla sousední Barma, která ovšem díky válce nepřicházela jako dodavatel více v úvahu. Z celkového počtu šedesát miliónů Bengálců jich v období let 1934-1941 zhruba čtyřicet šest miliónů záviselo na zemědělské úrodě. Političtí činitelé jakoby na ně ve válečném rozpočtu zcela zapomněli. To bylo pro Bengálce osudové.

* Rýže, dál,tj. rozvařené luštěniny a pšeničné placky čapátí,tj. indický chléb, tak zvaný „dálbát“ tvoří základní indický pokrm

¹⁰ Moorhouse Geoffrey: *CALCUTTA*, str. 107

¹¹ Kolektiv autorů: *DĚJINY INDIE*, str. 670

¹² Moorhouse Geoffrey: *CALCUTTA*, str. 119, srov. Sebba Anne: *MOTHER TERESA*, kap.3

Nikdo se tehdy nezabýval realistickými propočty potravinových zásob. Namísto toho byly sklady plné munice a zbraní. V roce 1942 postihl Bengálsko cyklón a záplavy, které zničily většinu úrody. Britové neudělali nic pro to, aby dopady této katastrofy zmírnili, a teprve poté, co lord Wavell, anglický místodržící v řijnu převzal velení a osobně navštívil město, vyšla potřebná nařízení a musela zasáhnout armáda.

V době hladomoru vdovy, které žily podle zvyklostí pod střechou bratra svého bývalého manžela po léta v míru a klidu byly vyhnány z domu jako nadbytečné. Manželé okrádali své ženy a zoufalé manželky opouštěly své choré muže. Rodiče zanechávali osudu své malé ratolesti v zápalu hledání čehokoli, čím by si alespoň zčásti a na okamžik zaplnili žaludek. Matky nechávaly mimina na prahu domů movitých rodin v naději, že se jich ujmou a zachrání jim tak život. 13

Ulicemi Kalkaty se nesl pláč, jak děti běhaly od dveří ke dveřím, prosíce o cokoli k snědku. Zoufalé. Charitativní organizace začaly servírovat jídlo přímo na ulicích. Rozvařená čočka se lila do kalíšků z banánových listů a pokud kapka padla vedle, lidé se vrhli k zemi ji slíznout. Také vláda začala s distribuováním jídla v ulicích města. Lidé začali jíst psy a to i přesto, že tento akt pro věřícího hinduistu znamená největší ponížení a potupu. Polomrtvé postavy se plížily podél nemocničních zdí a vybíraly z popelnic vyhozené zbytky jídla. To značilo naprostý úpadek, neboť hinduisté a stejně tak muslimové velice dbají na čistotu toho, co jedí a za normálních okolností by si nevzali nic od cizího člověka. V červenci roku 1943 se místní autority dohodly na tom, že je třeba zasáhnout. Vyhlášením Západního Bengálska za oblast ohroženou hladomorem by se otevřel přístup k zahraniční pomoci. Návrh byl ovšem zamítnut.

V srpnu byly hlášeny první případy prodeje dětí. V jedné bengálské vesnici prodala žena své dítě za směšných patnáct rupií poté, co se její manžel jednoho dne vydal sehnat pro rodinu něco k jídlu a již se nevrátil.

V jiné vesnici prodali rodiče svou tříměsíční holčičku za pět rupií, cenu dvou slepic. Jinde otec vlastní rukou zabil svého jediného syna poté, co on i jeho rodina neměli týdnů v puse ani sousto, protože ho nemohl vidět pomalu umírat. 14 Ulice Kalkaty byly brzy plné mrtvol a psi byli jedinými nasycenými ve městě.

V tom samém čase britský ministr Conran Smith učinil v Dillí prohlášení, ve kterém mimo jiné uvedl:
„... setkávám se stále častěji s tendencí situaci v Kalkatě příliš dramatizovat a nadhodnocovat...“ 15
Jako tolikrát v minulosti, projevy se i v tomto případě propastné rozdíl mezi bohatými a chudými, mezi těmi, kdo nemají střechu nad hlavou, a těmi, kdo hájí „vyšší“ politické cíle.

13 Moorhouse Geoffrey: *CALCUTTA*, str. 122

14, 15 tamtéž, str. 123

Na závěr této kapitoly o hladu a hladovění uvedu několik faktických údajů. Ve vesnici Contai v Západním Bengálsku zemřelo mezi červencem a zářím roku 1943 na ulici dvě stě lidí. Ve větších městech to bylo až desetkrát více. Mezi koncem října a počátkem ledna následujícího roku policie sebrala z ulic města čtyřicet tři

a půl tisíce hladovějících lidí a poslala je zpět tam, odkud přišli. 16 Spalovací gháty na březích řeky Huglí byly v těchto dnech dvacet čtyři hodin denně v provozu. V novinách se objevila zpráva z Dháky, kde našli ráno za vraty jedné dobročinné organizace polomrtvého muže zaživa okousaného šakaly. Redaktoři článku se domnívali, že večer byl ještě živý, natolik slabý, že se napadení šakaly neubráníl. Zemřel o pár hodin později. 17

Poslední kapkou do pomyslného poháru únosnosti se stala v roce 1943 cholera, která opět zabíjela ve velkém. Přes dva a půl miliónu lidí každý den stálo frontu před branami charitativních organizací.

Vlivem chladného počasí a nedostatku přikrývek a ošacení zemřelo v Kalkatě mnoho z nich na následky podchlazení, nebo se lidé vlivem celkového oslabení organismu stali kromě cholery snazšími oběťmi malárie, horečky a infekčních průjmů.

V březnu roku 1944 zemřelo v Dháce 22,866 lidí ve srovnání se 7,194 v tom samém měsíci předchozího roku. 18 Toto období bylo zajisté jedním z nejtemnějších v dosavadní historii Kalkaty. Ač od té doby nic tak strašného nezažila, hlad se stal neustále přítomným faktorem v životě jejích obyvatel. 19

Hladomoru a hladovění jsem v kapitole o chudobě věnovala tolik prostoru proto, že jsem chtěla poukázat na opravdový a krutý význam tohoto jevu. Zatímco my v Evropě „hladovíme“, když si díky zaneprázdněnosti nestihneme zajít na oběd a slovo hladomor má pro nás téměř exotický nádech, pro obyvatele Kalkaty je hlad každodenní realitou. Život v takových podmínkách je pro nás při vši informovanosti a učenosti nepředstavitelný. Je to život v jiném světě, ve kterém by málokdo z nás obstál.

Naprostá chudoba zapříčinila to, že lidé umírají na ulicích města bez povšimnutí kolemjdoucích. Život v Kalkatě znamená pro nejchudší z chudých nikdy nekončící boj o udržení rovnováhy, balancování na úzké hranici mezi životem a smrtí. V roce 1967 v Západním Bengálsku čtyři tisíce osmdesát dva lidí spáchalo sebevraždu. V roce 1968 se jednalo již o pět tisíc osm set osob a jen v prvních několika měsících roku následujícího bylo zaznamenáno dva tisíce osm set sedmdesát tři případů. 20

16, 17 Moorhouse Geoffrey: *CALCUTTA*, str. 124

18 tamtéž, str. 125

19 Kolektiv autorů: *DĚJINY INDIE*, str. 764, 814

20 tamtéž, str. 129

Jednoho dne jsem si před výlohou obchodu s obuví povšimla vyhublého starouška, který s výrazem naprosté odevzdanosti zíral kamsi do prázdna. Na nohou neměl boty a tak tomu pravděpodobně bylo po celý jeho život. Vypouklá kostnatá kolena ho sotva držela nad zemí, na sobě měl pár cárů jakési látky a nejstrašlivější na něm byl výraz jeho obličeje, výraz utrpení a prázdnoty. Jako by tu již vůbec nebyl. O pár hodin později, když jsme se

vraceli toho večera tou samou cestou zpět, stál tam stařík stále. Byl jako socha, symbol utrpení a děsivého údělu tohoto města.

III. SPECIFICKÉ FORMY KRIMINALITY

Kalkata je vlivem svého přetěžkého údělu také městem, ve kterém dochází k porušování zákona a kriminální činnosti. Je jedním z nejnebezpečnějších měst světa a já se ve své práci chci zmínit také o několika specifických oblastech, v nichž dochází následkem ubohých životních podmínek a nedostatku prostředků k protiprávní činnosti.

3.1. Obchod s lidskými orgány

Obchod s částmi lidského těla je celosvětovým fenoménem. Vyskytuje se jak v rozvojových, tak i ve vyspělých zemích. Jediným rozdílem je, že v ekonomicky silném světě poptávka značně převyšuje nabídku, a proto je nezbytně nutné po potřebných „součástkách“ natáhnout ruku do bídou prosycených regionů. Je to obchod. Vysoce výnosný obchod, který kvete i v Indii. Jedním z center tohoto černého obchodu je právě Kalkata.

3.2. Prodej krve

Mnohým, kteří neměli to štěstí a nesehnali ve městě práci, často nezbyvá nic jiného, než se uchýlit k poněkud drastickým metodám, jak si opatřit prostředky na nejzákladnější obživu. K takovým způsobům patří také prodej vlastní krve. Ač také u nás si tímto způsobem někteří lidé přivydělávají, v Indii si tato „živnost“ žádá poměrně vysoké daně. Až padesát procent z příjmu si totiž bere dohazovač, který najde žebráka ochotného darovat krev a přivede jej na transfúzní stanici. Desátek jde také do kapsy lékaři, který vyplácí odměnu. Nemajetní často neumí číst a psát, a tak vlastně nevědí, jaký je rozdíl mezi částkou, kterou podepsali při převzetí peněz, a sumou, již si skutečně z ordinace odnášejí domů. Obnos, který nakonec obdrží, jim obvykle vystačí na jídlo na čtyři až pět dní pro celou rodinu.

3.3. Prodej vlastních kostí

Jiným zas nezbyvá než přistoupit na „obchodní“ nabídku a prodat svou kostru k vědeckým účelům.

První splátku dostanou ve chvíli podpisu smlouvy o prodeji. Pro další si přijdou, když se jejich zdravotní stav zhorší. „Nejlépe,“ když onemocní tuberkulózou, tyfem nebo cholerou. Zbylou částku si mohou vyzvednout pozůstalí při odevzdání těla k preparaci. Tyto kostry putují na univerzity a do vzdělávacích středisek v Americe a západní Evropě. Hinduisté, kteří věří, že pro ukončení koloběhu životů je nutné, aby celá tělesná schránka byla po smrti obřadně spálena, k tomuto způsobu přivýdělku sahají skutečně až v těch nejkrajnějších případech. Přicházejí tak o iluzi šťastnějšího budoucího života a vysvobození.

3.4. Žebrota

Další z možností, jak si v Kalkatě vydělat peníze, je chodit po žebrotě. O žebrácích jsem se ve své práci již zmínila. Smutný je fakt, že všechna lukrativní místa jako jsou například okolí nádraží, velkých hotelů nebo turistických atrakcí jsou obsazena gangy. Většina žebráků musí odevzdávat celý svůj výdělek bossovi takového gangu a za svou „práci“ dostává pouze nuznou denní gáži.

3.5. Nezákonné transplantace orgánů

V bengálské metropoli dochází i k rozsáhlé trestné činnosti, do které jsou zapojeny nevinné lidské oběti, také když dochází k protizákonným transplantacím orgánů.

Lékařské asociace a organizace pro boj za lidská práva na celém světě tradičně vystupují proti kupování a prodávání lidských orgánů. Světová zdravotnická organizace WHO označila obchod s lidskými orgány za porušování základních lidských práv, který je zároveň proti lidské důstojnosti. Také indická vláda se oficiálně v roce 1994 připojila k tomuto stanovisku a do svého právního kodexu zakotvila zákony, postihující takový obchod. Nicméně i nadále zejména mezi státními úředníky často převládá názor, že člověk, který prodává své orgány, je často zoufalý a nemá, co jiného by zpeněžil, a že pokud mu to nebude umožněno, pravděpodobně spáchá sebevraždu, nebo se obrátí k prostituci.

Jasně srozumitelné principy se obtížně dodržují tam, kde části lidského těla mají na trhu vyšší hodnotu nežli člověk sám.²¹

²¹ <http://www.isirius.cz/2002/sir8/lide.html>

IV. BOHATSTVÍ

Kalkata je městem kontrastů. Stejně tak, jako je městem neskutečné chudoby, je také velmi bohatým

a vznešeným městem, městem univerzit, promenád a pohádkových paláců. Tyto dva elementy, chudoba a lesk bohatství se tu setkávají a v některých bodech téměř prolínají, což často zapříčiňuje vznik napětí, které nezřídka vrcholí v násilí. Kalkata je v tomto smyslu definicí obscenity.

Kalkata je zajisté jedním z nejbohatších měst na světě a rozhodně nejbohatším městem v Indii s přihlédnutím k množství peněz, které tu denně obíhají. Je místem, které se v letech 1956 – 1966 podílelo 46,9% na celkové míře exportu zboží z Indie a 3,4% zboží, které bylo v tomto desetiletí do Indie dovezeno. 22 V roce 1964, kdy probíhal výzkum, zde sídlilo 15% výrobního průmyslu, a uskutečnilo se zde 30% bankovních operací a 30% operací s důchody.

Bohatství tohoto města je klíčem samotného jeho vzniku a je také důležitým ukazatelem v jeho historii. Mohgulští panovníci nazývali Bengálsko rájem na zemi a to jistě ne proto, že by to bylo tak úžasné místo k žití. Britové s nimi brzy toto mínění sdíleli a Charles Stewart v roce 1813 dokonce pronesl větu o tom, že: „*Bengálsko je jednou z nejcennějších věcí, které jsme kdy měli.*“ 23

Bengálsko bylo odedávna zlatým dolem a zdrojem výdělků. V roce 1963 bylo Západní Bengálsko producentem 95% indické juty, 87% větráků vyrobených v Indii, nezbytných to doplňků každé indické domácnosti, 80% šicích strojů, 78% lokomotiv, 56% svítidel a to je jen pár příkladů pro ilustraci.

Na rozloze pouhých tří set milí, což není na asijská měřítka zas tak mnoho, se dodnes odehrává výroba téměř veškeré oceli a železa pro celou Indii.

Oblast Západního Bengálska s jeho četnými vesnicemi je značně průmyslová a nachází se tu většina indických továren na výrobu železa, textilií či oleje.

Celý úspěch leží v rukou dělníků a je umožněn díky značné akumulaci přírodních zdrojů. Pod hustým porostem džungle a v půdě podél delty se nachází naleziště nejen železa a oceli, ale také petroleje, mědi, magnesia, titanitu, čínské hlíny či chromu, navíc jsou tu nekonečné čajové plantáže na severu.

To vše, vytěženo ze země a zpracováno, se dříve či později v určité formě dostává z odlehlých bengálských vesniček do hlavního města provincie a odtud do celé země i za její hranice. 24

—
22 Moorhouse Geoffrey: *CALCUTTA*, str. 133

23 tamtéž, str. 135

24 tamtéž, str. 134, srov. Moorhouse Geoffrey, *INDIA BRITANNICA*, kap. 6, Workshop in the East, Lapiere Dominique, Collins Larry: *O PŮLNOCI PŘIJDE SVOBODA*, str. 93

Značný podíl na prosperitě oblasti má, jak již jsem se mnohokrát zmínila, řeka Huglí, která pramení v Himalájích.

Stejně tak jako blahobyť, přináší s sebou řeka mnohá nebezpečí, včetně povodní, které ji každoročně v období dešťů rozšiřují do extrémních rozměrů. Stejně tak jako její vody přináší život, je na březích řeky přítomna smrt. Lemuje ji nesčetné množství spalovacích ghátů a popel z mrtvých těl se mísí s jejími vodami.

Řeka Huglí má na svědomí to, že se na jejích březích odpradávně usazovali lidé. Přestože podmínky jsou tu k životu ztížené a Bengálsko je celkově jednou z nejméně zalidněných oblastí v Indii s nejmenším počtem měst, ve které žije kolem 150 miliónů lidí, řeka je pro obchodníky a zemědělce velkým lákadlem. 25

Podle výzkumu z roku 1961 byl v Indii podíl lidí žijících ve městech devatenáctiprocentní. V Bengálsku v tom samém roce bylo zjištěno 24,5% lidí žijících ve městech, a to jen s přispěním neuvěřitelného počtu lidí stlačených na 20059 milích Kalkaty.

Nepočítaje hlavní město provincie, ve zbytku Bengálska pouze dva a půl miliónu lidí z celkového počtu 28,4 miliónů žilo ve městech, to znamená pouhých 9,2%.

Dodnes je v oblasti Západní Bengálsko, pod které, jak již jsme si řekli, spadají také státy Bihár, Urísa a Asám pouze šestnáct měst s počtem obyvatel nad sto tisíc, což je v Indii zanedbatelné číslo. Hrozivěji ovšem zní představa, že stejný počet lidí denně plní k večeru chodníky hlavního města, když se ukládá ke spánku. 26

Kalkata je i v dnešních dnech synonymem výdělku a prosperity či alespoň pro mnoho lidí symbolizuje naději a vidinu lepších zítřků. Na začátku šedesátých let byl průměrný příjem na osobu 194 rupií ve státě Bihár, 259 rupií ve státě Orissa, 319 rupií v Asámu, 327 rupií v Západním Bengálsku a 811 rupií v Kalkatě samotné.

Nutno ještě v této souvislosti uvést, že celoindický průměr byl v té době 334 rupií na osobu. 27

Pouze Dillí a Bombaj nabízí srovnatelné příležitosti, ty jsou ovšem pochopitelně pro chudého bihárijského rolníka nepředstavitelně daleko.

Kalkata je městem mužů tak, jako pravděpodobně žádné jiné město na světě. V roce 1901 zde žilo zhruba pět set žen na tisíc mužů a o šedesát let později tu stále žilo pouhých šest set dvanáct žen na stejný počet mužů. 28

—

25 Kolektiv autorů: *DĚJINY INDIE*, str. 233, 566, 604, 619, 620, 628, 638, 660, 661, 663, 664

26, 27 Moorhouse Geoffrey: *CALCUTTA*, str. 142

28 tamtéž, str. 145

Západní Bengálsko vlastní monopol na zpracování a export juty* a četné továrny jsou tím, co především přispívá k blahobytu celé oblasti. Více než dva milióny rodin závisí zcela na prosperitě těchto továren. Dvě stě tisíc lidí je v těchto fabrikách zaměstnáno a devadesát osm těchto továren z celkového počtu sto devíti v Indii se nachází na území Západního Bengálska. 29

Významnou úlohu v blahobytu města hráli a hrají Britové, jak již jsme si pověděli v kapitole o historii. Kalkata je dodnes zčásti závislá na ekonomickém podílu a podpoře evropských investorů. Sídí tu mnoho britských firem a společností a je nutné uvést, že jejich vliv často brzdí lokální ekonomiku, jak to vidíme na příkladu firem na trhu s tabákem, kde největší podíl mají dvě společnosti, American Tobacco Company a britská Imperial Tobacco Company. Přesto, že v Kalkatě fungovaly desítky lokálních společností, specializujících se na výrobu tabáku, většina z nich musela propouštět zaměstnance či časem zcela upustit od své činnosti, neboť byla vytlačena právě zmíněnými giganty. 30

V. LIDÉ

Ve své práci jsem se již několikrát zmínila o tom, že jedním z nejzajímavějších momentů, které činí Kalkatu takovou, jaká je, je její pestrobarevnost, a to jak v oblasti rozdílných národností, které se tu střetávají a prolínají, tak i v oblasti setkávání rozdílných náboženství, tradic, zvyklostí, jazyků a zajímavých lidí.

Kalkata byla založená „cizinci“ a odpradávná byla především přístavem a střediskem obchodu, kde se setkávali lidé z celé Indie, potažmo z celého světa.

V jistém slova smyslu lze říci, že Kalkata je domovem stejně tak Britů jako Bengálců, Arménů, kteří zde sídlili pravděpodobně dlouho předtím, než ostatní Evropané, či Bihárijů, kteří zde, vyhnáni nepříznivými okolnostmi ze svého rodného kraje, našli nový domov.

Kalkata je unikátním mixem kultur a hýří barvami. Každá kultura přispívá svým dílem do kulturního dědictví města a tvoří tak multikulturní prostředí s exotickou atmosférou, v němž se lidé navzájem setkávají a poznávají a nikdo se necítí tak úplně vyvržen, neboť každý tu nalezne kousek toho „svého“.

—
* V Bengálsku se dařilo jen dvěma rostlinám, jimž vděčilo za svůj neustálý blahobyt-rýži a jutě, nazývané „zlatým vláknem“. Zemědělská hranice mezi východní a západní částí Bengálska se shodovala s hranicí náboženskou: rýže rostla na západě u hinduistů a juta na východě u muslimů. Zatímco produkce juty pocházela z východu, všechny závody, které ji zpracovávaly na lana, pytle a tkaniny, byly soustředěny kolem Kalkaty a v západní části země. Při pozdějším rozdělení oblasti došlo k narušení tohoto velice výnosného obchodu. Zatímco četné továrny v Kalkatě zely prázdnotou, území, které později dostalo jméno Bangladéš bylo odsouzeno stát se „největším zemědělským zapadákovým dějin.“ /Collins Larry, Lapierre Dominique: *O PŮLNOCI PŘÍJDE SVOBODA*, str. 93/

29 Kolektiv autorů: *DĚJINY INDIE*, str. 766-777, srov. Moorhouse Geoffrey: *INDIA BRITANNICA*, str. 155-156

30 Moorhouse Geoffrey: *INDIA BRITANNICA*, kap. 10, The legacy

Je neuvěřitelné, že město, jež obývají lidé tolika zcela odlišných národností, jazyků a tradic často si odporujících, stále funguje a drží pohromadě. V Indii jsou rozdíly mezi lidmi nesmazatelné. Nejen díky kastovnímu systému, ale také vzhledem k tradiční náboženské nauce o dharmě a předurčení jsou tu lidé od sebe navzájem odlišeni a odděleni. ³¹ Před deseti lety žily v Kalkatě pouze dvě třetiny obyvatel bengálského původu a ve městě a jeho okolí byli zaměstnáni více než z poloviny lidé, kteří nepocházeli z Bengálska. ³²

Více než padesát let po rozdělení Indie a Pákistánu podle náboženského klíče, které mělo zajistit mimo jiné utěšení nepokojů mezi hinduisty a muslimy, žije pouze v Kalkatě stále více než třináct procent praktikujících muslimů*, to znamená přes milión lidí. Zatímco většina muslimů v Kalkatě vyznává sunitský islám, žijí tu i Šiitové, kteří k Sunitům chovají nedůvěru, neboť věří, že muž jejich krve zavraždil vnuka jejich proroka Šia v sedmnáctém století. Mimo jiné v Kalkatě také žije tolik židů, že se ve městě užívá tři synagogy a najdeme tu také mnoho křesťanů odlišných denominací. Jak již jsem se ve své práci mnohokrát zmínila, v Kalkatě žije mnoho přistěhovalců ze sousedních států Urísa a Bihár. Je zde také čínská čtvrť proslavená svými restauracemi. Kalkata je celým světem pod lupou mikroskopu.

VI. KOŘENY KRIZE

Kalkata je pro stísněné životní podmínky plná násilí. Pouliční šarvátky nejsou výjimečností a v poslední době bylo zaznamenáno mnoho případů útoků, kdy skupinky mladých lidí zbili a okradli náhodné chodce bez jakékoli známé příčiny. Tramvaje jakožto i většina ostatních dopravních prostředků ve městě jsou opatřeny mřížemi,

aby ochránili řidiče před případnými útoky tohoto typu. Nezřídka je v ulicích Kalkaty nalezen člověk, ubitý k smrti.

Existuje několik důvodů, vysvětlujících, proč se tyto příšerné věci dějí. Jednou z příčin je již několikrát zmiňovaná koexistence naprosté chudoby spolu s leskem zašlé slávy britského impéria, ohromného bohatství a celá řada jevů z této situace vyplývajících. Dalším z možných důvodů je fakt, že se v tomto městě pohybuje takové množství mužů bez ženy, či důvod věčný, a to jsou spory mezi jednotlivými náboženstvími a jejich denominacemi či konflikty, vyplývající z často propastných rozdílů mezi lidmi odlišných jazyků, kultur a tradic.

—
* V Bengálsku žilo před rozdělením pětatřicet miliónů muslimů a třicet miliónů hinduistů. Přes odlišnosti tvořilo Bengálsko jeden celek. Ať to byli muslimové nebo hinduisté, byli to především Bengálci, pocházeli ze stejného rasového kmene, mluvili tímž jazykem, sdíleli jednu společnou kulturu... původ většiny Bengálců, muslimů i hinduistů, sahá do vzdálených časů předkřesťanské éry až do doby rozkvětu buddhistické civilizace v deltě Gangy. Když v prvním století n.l. přišli hinduističtí dobyvatelé, přinutili obyvatelstvo zřici se své víry a přestoupit na hinduismus. Později obyvatelstvo východní části bengálské provincie s úlevou přivítalo Muhammadovy jezdce: šťastní, že se mohou zbavit hinduistického útlaku, nadšeně přijali islám. Od té doby se obyvatelstvo Bengálska rozdělilo na dvě náboženská společenství, na muslimy na východě a na hinduisty na západě. /Collins Larry, Lappiere Dominique: *O PůLNOCI* ..., str. 92/

31 Kolektiv autorů: *DĚJINY INDIE*, str. 317-319, srov. Kolektiv autorů: *INDIE A INDOVÉ*, str. 339-343

6.1. Původ násilí

Již v roce 1857 Čandra Ghoš, bengálský spisovatel píše: „*Kalkata zahrnuje směs ras stejně tak se od sebe odlišujících jako kmeny amerických Indiánů.*“ 33

Od 19. století, ze kterého tento citát pochází, se tato směsice ještě více promíchala, což vedlo v minulosti ke stále většímu výskytu násilí.

Hned po konfliktech, vzniklých kvůli nenávisti vůči Britům, stojí jako nejčastější příčina sporů rozdílnost a neporozumění mezi hinduisty a muslimy.

Kromě velice závažných komunálních roztržek, jaké známe z let 1918 a 1926 dochází ke konfliktům mezi zástupci těchto dvou nejsilněji zastoupených náboženství v Indii více méně neustále, každý den. Nejlepší příležitostí

pro útok jsou náboženské oslavy a festivaly jedné či druhé strany. V roce 1924 když hinduisté prožívali dny nejvýznamnější náboženské oslavy Durga Puja*, muslimové zaútočili na pouliční procesí a šest lidí utrpělo vážná zranění, z nichž jeden člověk na následky zranění zemřel.

Smutnou pravdou je, že Britové, kteří byli sami často terčem terorismu, se v době svého působení v zemi příliš nezasloužili o zlepšení této situace, ba naopak. Často jedinou jejich zbraní v dobách nepokojů bylo popudit proti sobě místní obyvatele a poštvat proti sobě hinduisty a muslimy, následkem čehož se vztahy mezi těmito dvěma skupinami ještě vyostřovaly. Britové ze strategických důvodů spolupracovali s vůdci muslimské komunity v rámci utužení vlastní moci a aby snáze udrželi situaci v převážně hinduistické Indii pod kontrolou. 34

V době britské nadvlády na počátku 20. století situace dospěla tak daleko, že v celém legislativním křídle bengálského aparátu vedle sebe nebyl schopen pracovat muslim s hinduistou. Pravidelně se do dnešních dnů tu a tam zčistajasna z na první pohled klidné hladiny všedního dne vynoří několik násilníků, kteří vyvolají mezi příslušníky jednoho či druhého náboženství srážku, která nezřídka trvá několik dnů či týdnů a mívá často na svědomí stovky mrtvých stejně tak, jako zraněných, a to jak na těle, tak na duši. Hrůzy, které se v ulicích Kalkaty odehrávaly ve třicátých letech 20. století, ovšem zdaleka nebyly tím nejhorším v porovnání s těmi, které následovaly později.

—
*Durga pudža, několikadenní slavnost k uctění bohyně Kálí v podobě Durgy či Párvatí je ve východních končinách Indie hlavním svátkem celého hinduistického roku. Kálí je při něm vzývána jako milostivá dárnice štěstí a pokoje, a tomu odpovídají i její sochy, které jsou speciálně pro tuto příležitost každoročně zhotovovány z ganžské hlíny a v poslední den svátků jsou opět ponořeny do svaté řeky, ze které vyšly. /Kol. autorů: *BOHOVÉ S LOTOSOVÝMA OČIMA*, str. 237-238/

Na přelomu století byl počet muslimů v Bengálsku o 10% vyšší nežli počet stoupenců hinduismu i přesto, že ve městech vždy tvořili minoritu. Ke konci války nebylo v Kalkatě více než 22% muslimského obyvatelstva, přesto dominovali s přispěním Britů politice města a státu po mnoho let. Britové je shledali přístupnějšími a spolehlivějšími, nežli nepřizpůsobivé bengálské hinduisty. 35

Předseda Kalkatské univerzity, zvolený v roce 1930, byl muslim, a každý další významný post byl v té době v rukou Britů či muslimů, kteří v pravdě společně tahali za provázky na indické politické scéně.

6.2. Nezávislost

„Před mnoha lety jsme si smluvili dostaveníčko s osudem a nyní nadchází chvíle dostát slibu...

Úderem půlnoci, až svět bude spát, probudí se Indie k životu a k svobodě.

Nadchází okamžik, který historie nabízí jen vzácně, okamžik, kdy národ opouští minulost,

*aby vstoupil do budoucnosti kdy jedna epocha končí a dlouho potlačovaná duše národa nachází sebevyjádření.“**

V dubnu roku 1946 bengálský politik, posléze ministr bengálské provinční vlády Husain Šahíd Suhraavardí* založil nové administrativní směrnice pro hnutí Muslimská liga*. 36

V tomto období bylo již zcela jasné, že Britové brzy Indii opustí, ač konec jejich vlády dosud nebyl oficiálně vyhlášen, a záleželo především na pánech Nehróvi a Džinnáhovi*, aby se dohodli o rozdělení země na Hindustán a Pákistán, to znamená na hinduistickou a muslimskou část předtím, než Britové zemi opustí. Alí Džinnáh byl vůdcem muslimů, který se rozhodl vytvořit samostatný muslimský stát, nezávislý na centrální indické vládě v Dillí.

* Nehru Džaváharlál, projev v indickém parlamentě hodinu před vyhlášením nezávislosti Indie, večer 14. srpna 1947.

*Muslimský předák Suhraavardí byl vůdcem kalkatských muslimů. Byl to prototyp zkorumpovaného politika. Svou pozici si zajišťoval tak, že si z veřejných prostředků platil mafii zločinců, kteří měli za úkol umlčovat jeho politické odpůrce pěstí či nožem. Za hladomoru, který v roce 1943 zdecimoval Bengálsko, zabavil a prodal na černém trhu desítky tun potravin, které byly určeny jako pomoc jeho spoluobčanům. Tím, že proslulý den přímé akce (viz. následující strana), organizovaný Džinnáhem, schválil jako den pracovního klidu, že nenasadil v dostatečné míře policii a přitom současně povzbuzoval stoupence Muslimské ligy, byl odpovědný za strašlivý masakr v Kalkatě v srpnu 1946. /Collins Larry, Lapierre Dominique: *O PŮLNOCI PŘÍJDE SVOBODA*, str. 171-172/

*Muslimská liga byla jako první celo indická muslimská politická organizace založena v roce 1906.

/Kol. autorů: *DĚJINY INDIE*, str. 775/

* Džaváharlál Nehru (1889-1964), indický premiér, viz. Collins Larry, Lapierre Dominique : *O PŮLNOCI PŘÍJDE SVOBODA*, str. 76-79 (Portrét muže s růží).

*Muhammad Alí Džinnáh (1876-1948) je „otcem-zakladatelem“ státu Pákistán, členem Muslimské ligy se stal teprve v roce 1913./Kol. autorů: *DĚJINY INDIE*, str. 784/, srov. Collins, Lapierre: *O PŮLNOCI...*, str. 86-100 (Portrét Muhammada Alího Džinnáha-otce Pákistánu).

35 Moorhouse Geoffrey: *CALCUTTA*, str. 215

Pátek 16. srpna se stal dnem přímé akce. Jedna stávka za druhou zaplavily město. Na tento den byly vyhlášeny prázdniny a kongres byl vyprázdněn. O pár dnů dříve jeden z ministrů poznamenal, že prázdniny byly ustanoveny proto, že se předpokládaly komplikace a možná násilí. Jen málokdo si tehdy však dokázal představit, co bude následovat.

V pátek ráno bylo v Kalkatě přes čtyřicet stupňů a vlhkost vzduchu dosahovala devadesáti procent. V následujících několika dnech se z Kalkaty stalo nejen díky tomu pravé peklo na zemi.

Celé to začalo jako téměř všechny nesváry ve městě v severní části metropole několika podomácku vyrobenými výbušninami. Pár výtržníků se opilo, rabovalo a zabíjelo majitele obchodů stavící se na odpor. Zboží ve výši sedmi miliónů rupií bylo odcizeno. Odpoledne se na jednom z Kalkatských náměstí konalo setkání muslimských aktivistů týkající se upřesnění detailů pro avizovaný den přímé akce.

Zástupy muslimů zaplavily pak ulice města a křičeli „*džihád, džihád...*“.

Muž kráčející po ulici s nákupní taškou v ruce, byl toho dne sražen k zemi a dav se po něm několikrát přehnal a ubil ho bambusovými obuškami, jimiž byl ozbrojen, k smrti. Život mnoha lidí, kteří se toho dne nestačili včas a bezpečně ukrýt, byl ukončen podobným způsobem, často velice surově a drasticky. Gang obklíčil například hinduistickou kolonii, výtržníci rabovali domy a jejich obyvatele zbili či usmrtili, poté zapálili oheň a ti, kteří útok přežili, byli pohřbeni v plamenech.

Násilí nebralo konce. V sobotu kolem poledne se policie rozhodla, že není možné dále masakru přihlížet a k zásahu byla povolána armáda. Jednalo se o indické a britské jednotky, které přispěchaly na pomoc stávajícím šesti oddílům, které situaci sledovaly od pátku. V neděli byli politici vyzváni k tomu, aby započali mírová vyjednávání. Zástupci Muslimské ligy a Indického národního kongresu se sešli v centru města a davy byly k neudržení. Městem pro změnu znělo zoufalé volání „*Hindu Muslim ek ho*“, hinduisté a muslimové, sjednoťme se.³⁷ Přesto roztržky pokračovaly a mrtvá těla pokryla ulice města.

Zástupy utečenců se prodíraly ulicemi. Během jednoho týdne po vrcholu masakru opustilo touto cestou Kalkatu více než deset tisíc lidí a přibližně stejný počet zbědovaných duší musel opustit své dosavadní bydliště později.

³⁸ Ve městě bylo v těchto dnech více než čtyřicet pět tisíc vojáků, kterým se podařilo do 25. srpna utiřit dav a situaci dostat alespoň částečně pod kontrolu. Lidé byli stále v šoku. Jako pokaždé bylo v takovém místě, jakým je Kalkata, těžké stanovit přesný počet obětí, mrtvých a zraněných lidí. 27. srpna se státní orgány dopočítaly 3468 mrtvých s tím, že pravděpodobně minimálně jednou tolik obyvatel Kalkaty utrpělo v průběhu několikadenního konfliktu vážná zranění a ublížení na zdraví.³⁹

³⁷ Moorhouse Geoffrey: *CALCUTTA*, str. 218, srov. Collins Larry, Lapiere Dominique: *O PůLNOCI...*, kap.8

³⁸ tamtéž, str. 219, srov. Collins Larry, Lapiere Dominique, *O PůLNOCI PŘIJDE SVOBODA*, str. 181-187

Situace se na pár dní utišila, ovšem v průběhu září strašlivé zabíjení pokračovalo. Vraždění nebralo konce a trvalo téměř rok. Dny klidu se střídaly s dalšími vraždami. Vláda v Dillí propadala panice a Britové konečně přislíbili, že opustí Indii do patnácti měsíců. Dosavadního místodržícího nahradili v historii posledním svým zástupcem v Indii, lordem Mountbattenem*, který se snažil situaci udržet v mezích, ovšem občanská válka ve státě Pandžáb byla na spadnutí a Alí Džinnáh neústupně trval na svém a tak Britové pod tíhou okolností nakonec pro poslední den impéria zvolili datum 14. srpna 1947.

A Kalkata zápasila o přežití.

9. srpna navštívil Kalkatu Mahátma Gándhí a zůstal až do osudného dne, kdy byla z města definitivně sňata pouta staletí trvající britské nadvlády a město se mohlo začít těšit nové etapě své existence. 40

V den vyhlášení nezávislosti Indie byli jedinými nešťastnými lidé, kteří vypadli z přeplněných nákladních aut, která za ustavičného troubení a vyzvánění projížděla městem a z obrovských reproduktorů hulákala do okolí přehled nejnovějších zpráv. Indové byli nezávislí od jedné hodiny ranní Kalkatského času, kdy celým městem zněly údery zvonů spolu s podmanivým zvukem muší, jimiž v hinduistických chrámech věřící oslavovali bohy a děkovali za příchod nového rána tentokrát ve znamení svobody. Lidé v ulicích provolávali slávu Indii, ať to byli hinduisté či muslimové. O pár hodin později se pan Suhravardí, předseda vlády Západního Bengálska, militantní muslimský předák, odebral ke Gándhimu, který se v přístřešku poblíž slumů postil a modlil za ukončení násilí mezi muslimy a hinduisty a řekl mu: „*Právě jsem se vrátil z projížďky Kalkatou a viděl jsem zázrak. Všude vládne mír, muslimové a hinduisté jsou opět bratři.*“ 41

V osm hodin se ozvala slavnostní dělostřelba z pevnosti Fort William a indická vlajka byla poprvé od dob, kdy u moci byli Britové, stažena a roztrhána na kusy, načež nová vlajka symbolizující novou Indii, osvobozenou od cizí vlády byla zdvižena. Charitativní organizace začaly krmit chudé a hladovějící v ulicích města. 41a

* Louis Mountbatten, viz. Collins Larry, Lapierre Dominique: *O PůLNOCI...*, str. 40-42 (Portrét aristokrata). Den po nástupu nového vicekrále do úřadu bylo při srážkách mezi hinduisty a muslimy v ulicích Kalkaty devadesát mrtvých a ještě o dva dny později leželo v ulicích jednačtyřicet zohavených těl.... bratrovražedná válka byla na obzoru.... Mountbatten už za deset dnů po svém příjezdu do Indie musel učinit nejzávažnější rozhodnutí celého svého mandátu.... Ať už bude vláda Velké Británie v Indii ukončena jakkoli, musí se tak stát v nejbližších týdnech, a nikoli měsících. „Situace,“ psal 2.4. 1947 ve své první zprávě nadřízeným, „je tak černá, jak je to vůbec možné... Rýsuje se mi jen slabá naděje, že by se dalo jednáním dosáhnout nějakého základu pro budoucnost nové Indie.“ Když vyličil krajní nestabilitu poměrů v zemi, varoval svou vládu. „Musím jednat rychle, nebo budu mít na krku občanskou válku.“/ tamtéž, str. 74/

40 Kolektiv autorů: *DĚJINY INDIE*, str. 821, srov. Collins Larry, Lapierre Dominique: *O PůLNOCI PŘIJDE SVOBODA*, str. 209-210

41 Moorhouse Geoffrey: *CALCUTTA*, str. 260, srov. Collins Larry, Lapierre Dominique: *O PůLNOCI...*, str. 209, 41a tamtéž, str. 198-199

Po celý den městem proudily davy lidí, pro které to byl nejšťastnější den v jejich životě. Dvě stě tisíc jich obklíčilo budovu parlamentu, kde si posledních pár členů bývalé vlády balilo zavazadla. Někdo prolomil hrazení a bez ostychu ho následoval rozradostněný dav. Lidé brali co jim přišlo do ruky jako suvenýr a symbol vítězství. Mahátma Gándhí následujícího dne poprosil svůj lid o to, aby všechno to, co náleží Britům, včetně příborů, talířů, britského oblečení a podobně, bylo shromážděno na hromadu a spáleno či navráceno „původním majitelům“.

Ulice byly plné tančících a zpívajících postav, s obřími plakáty národních hrdinů, Mahátmy Gándhího a Čandra Bose, vysoko nad hlavami. Vyhrávaly dechové kapely. V Grand hotelu byla skotská whisky a pivo zdarma. Vysoká společnost pořádala večírky, na něž se člověk nedostal bez obleku a nebe svítilo ohňostroji.

Poslední Angličané, kteří ve městě zůstali, museli spolknout svou hrdost a s těžkým srdcem opustit své kašmířským plátnem potažené pohovky. Jejich čas se naplnil. 42

VII. ZAŠLÁ SLÁVA

Je zcela nemožné opomenout či ignorovat královskou minulost Kalkaty, neboť by to znamenalo vyrvat ji z kořenů a celkového kontextu. Britové město založili, a když se člověk prochází jeho ulicemi, nezřídka si připadá spíše jako v Londýně, nežli kdesi v Severo-východní Indii, a to nejen díky architektuře, ale také celkové atmosféře.

Zdá se, že západní svět začal vnímat Kalkatu až několik let poté, co došlo k rozdělení Indie. Dříve se do Kalkaty nikdo nehrnul, pokud tu například neměl něco opravdu důležitého na práci. V roce 1960 vyslala Světová banka do Indie misi, která měla zjistit, jak bylo naloženo s prostředky z fondu pro organizaci rozvoje zemí třetího světa a k jakému došlo v jednotlivých oblastech v prvním pětiletí plánu posunům. Vyslanci byli šokováni tím, s čím se v Kalkatě setkali, a to také náležitě okomentovali ve zveřejněné zprávě.

V přibližně stejném čase indický ministerský předseda musel mezinárodnímu tisku zodpovědět mnoho otázek. „*Kalkata je největším městem v zemi, tudíž její problémy se dotýkají celé Indie a je proto nezbytné v tomto směru začít něco podnikat a bolavé kalkatské rány léčit.*“, řekl pan Nehru novinářům. 43 „*Pokud by se Kalkata měla rozpadnout na kusy, byla by to nesmírná tragédie*“, dodal. Kalkata se díky svým problémům dostala od té doby do popředí celosvětových událostí.

42 Kolektiv autorů: *DĚJINY INDIE*, kap. 11, Nezávislá Indie, srov. Collins Larry, Lapierre Dominique: *O PŮLNOCI PŘIJDE SVOBODA*, kap. 8 a 10.

43 Moorhouse Geoffrey: *CALCUTTA*, str. 265

Stále více lidí z různých koutů světa se začalo zajímat o to, co se v Kalkatě děje. Někteří se do města vypravili, aby se na vlastní oči přesvědčili o tom, co je třeba udělat, nebo aby přiložili ruku k dílu. Často se také se stejným nadšením po pár měsících vraceli zpět a šířili kolem sebe katastrofické scénáře o lidském hororu, který je tam k vidění.

Jedním z typických návštěvníků tohoto typu byl například profesor Colin Buchanan a osm dalších anglo-amerických stavitelů, kteří v roce 1967 po své návštěvě Kalkaty napsali: *„Město je ve stádiu naprosté krize. Nikde na světě jsme se nesetkali s takovou mírou lidské degradace. Kalkata je nejpřelidněnější město na světě, které brzy překročí onu možnou hranici únosnosti a pomalu ale jistě směřuje k naprostému kolapsu nejen v oblasti ekonomiky, ale také hygienických podmínek, bydlení, dopravy a dalších základních aspektů lidského života a života vůbec. Pokud jednou dojde k propadu, bude to největší katastrofa, jakou jsme kdy zažili a dotkne se všech obyvatel světa. Bude to katastrofa nesrovnatelná s povodněmi či hladomory.“* 44

Poté, co byla tato a několik dalších zpráv publikována, rozhodovalo se stále více novinářů a filmařů se do Indie vypravit a přímo na místě nasbírat co nejvíce materiálů a potřebnou dokumentaci. V návaznosti na tyto skutečnosti se také velká města západu, především New York, začala obávat možného kolapsu, neboť měla příklad Kalkaty stále s hrůzou před očima. Kalkata byla realizací něčeho, čemu se do té doby dalo jen stěží uvěřit. Byla uskutečněním toho, jak mohou lidé sami sebe zahubit, ztratit vědomí uprostřed dopravní zácpy, udusit se vlastními výpary, otrávit své děti vlastními jedy a výkaly, zašlapat své vlastní příbuzné a přátele na přeplněných ulicích a povraždit se navzájem.

Díky tomu Kalkata za hojné účasti pozorovatelů z celého světa tiše přihlížela své vlastní zkáze. Měla být prvním městem v historii světa, které zničí samo sebe a pohrbí své obyvatele v slzách smutku a neštěstí nad vlastním osudem.

Ke kolapsu ovšem zatím nedošlo a pokud Kalkata bude prvním příkladem takové katastrofy, budou jí pravděpodobně předcházet dlouhá léta utrpení a postupného rozkladu. Tento proces může trvat stejně dlouho, jako trvala cesta rozvoje a rozkvětu nebo ještě déle. Nic není nemožné a tak oba procesy mohou dokonce probíhat současně, což se také děje. Zatímco jedna část města vzkvétá a je stále bohatší, druhá se utápí ve stále větší beznaději a je blíže zkáze nežli kdykoli předtím.

44 Moorhouse Geoffrey: *CALCUTTA*, str. 266

Od samého počátku, kdy jsme příběh města sledovali, byl jeho osud nesnadný a každý úspěch byl tvrdě vykoupen lidským utrpením. Od dob prvních hlíněných chatrčí, které šlo sotva na mokřinách podél řeky Huglí postavit, jakoby se ozývaly varovné signály.

Proti silám přírody šli tehdy však Britové vstříc slávě a prohlásili město za druhé sídlo své koloniální říše.

Pokud se kdy ozývaly kritické hlasy zpovzdálí, byly včas umlčeny, nebo snad zanikly v rámci historicky známého fenoménu problematické komunikace.

Rozporuplnost města má kořeny hluboko v historii, kdy vlastně od samého počátku Kalkata žila dvojitým životem. Zatímco Angličané stavěli katedrály, zahrady a paláce, málokdo z nich měl přehled o tom, co se děje na „druhé straně“. V tak zvané černé části města, kam přicházelo každým dnem více a více přistěhovalců z různých částí Indie, čekal na člověka život ve velice bizarních podmínkách, když neměl k dispozici ani zcela základní vybavení, žádné prostředky a jen mizerné hygienické zázemí.

Otřesné životní podmínky a téměř naprostá absence zdravotnictví a sociálních služeb přispěly k šíření nemocí a nešvarů, před kterými ovšem neunikli ani sami Angličané. Proto museli postupem času přijmout potřebná opatření a začít si i těchto životních okolností Kalkaty všimnout a věnovat jim náležitou pozornost.⁴⁵

Již z roku 1864, kdy Kalkatu navštívil hygienický inspektor Bengálska pan Strachey, jsou dochovány zprávy o neudržitelné situaci ve městě. Ve zprávě, kterou pan Strachey vypracoval, se například píše: *„Více než pět tisíc mrtvol bylo za posledních pár měsíců vhozeno do řeky, která zásobuje užitkovou i pitnou vodou většinu obyvatel města a která je následkem toho v určitých úsecích pro člověka jedovatá. Má zelenošedou barvu, hustou strukturu a zapáchá. Jen jeden a půl tisíce mrtvých těl z uvedeného celkového počtu pocházelo z Kalkatské centrální nemocnice.“*⁴⁶

Je zajímavé, že podobně hrozivý osud nikdy nepostihl další indická města jako třeba Bombaj, která se v té samé době mohla pochlubit dokonce nižší mírou úmrtnosti nežli Londýn, podle statistik nejzdravější a nejlépe prosperující město v Evropě.

Obrovský podíl na problémech, sužujících Kalkatu, měl a má neustálý nárůst již tak enormního počtu lidí, kteří sem každý den přicházejí z různých důvodů z různých částí země.

Zatímco v 16. století žilo v Kalkatě čtyři sta tisíc lidí, do příchodu Kiplinga počet vyrostl na milión. Společným jmenovatelem všech lidí, kteří sem po léta přicházeli je, že se do Kalkaty vydali hledat práci a blahobyt, stejně tak jako Evropané, kteří sem přišli před několika desetiletími ze zcela identických důvodů.

—

^{45, 46} Moorhouse Geoffrey: *CALCUTTA*, str. 268

V průběhu britské nadvlády mnohdy lhostejný přístup vlády k lokálním problémům značně přispíval ke stále většímu chátrání poměrů a postupné degradaci. Na druhou stranu to samozřejmě nebyl nikdo jiný než britští obchodníci, kdo z neúrodných mokřad učinili město oplývající bohatstvím, což mohutně napomohlo růstu bengálské ekonomiky a prosperity.

VIII. PROBLÉMY, NEBEZPEČÍ A HLEDÁNÍ ODPOVĚDI

Od historických údajů a hledání příčin v minulosti se teď posuneme více do současnosti. V této kapitole si povíme o tom, v jakém stavu se Kalkata nachází a jaké jsou její ústřední problémy, hrozby a nebezpečí. Kromě toho, že město je dnes plné uprchlíků a bují tu zákeřné nemoci, nedá se tu také dýchat, neboť město je zamořeno vlastními výpary a hrozí tu dopravní kolaps. Voda z řeky Huglí je otrávená a vzduch kontaminovaný nebezpečnými látkami.

Kromě seznámení se s těmito základními informacemi se v druhé části kapitoly pozastavím také nad tím, kde hledat „viníky“, lidi či organizace zodpovědné za tento stav a nastíním jakým směrem volat o pomoc.

8.1. Fond pro rozvoj

Jedním z důvodů, proč přemístění hlavního města britského impéria z Kalkaty do Dillí probudilo rozhořčení a zlost v řadách anglických džentlmenů žijících ve městě bylo zřízení Fondu pro rozvoj o pár měsíců dříve. Ten sice ještě v té době nezačal pořádně fungovat, ale byl již oficiálně založen a znamenal pro vládu obrovské finanční zatížení. Byl založen na základě aktu z roku 1911, který si dával za úkol vylepšit a rozšířit město zbudováním více veřejných prostranství, zřízením řádných silnic a chodníků, otevřených prostor pro účel ventilace a rekreace a který chtěl také přemístit chudé a těžce pracující obyvatele města do vhodných obytných objektů podle nově navrhnutých projektů.⁴⁷

Jedním z nejurgentnějších návrhů byla stavba dalšího mostu přes řeku Huglí. Většina těchto návrhů byla brzy zapomenuta vzhledem k obtížnosti sestavení vyhovujícího projektu.

Přestože druhý most přes řeku Huglí byl nakonec postaven o šest milí dále proti proudu řeky v místě zvaném Bally v roce 1931, většina dopravy byla dále vedena přes starý most Howrah až do té doby, než byl v roce 1943 nahrazen současným mostem, obrovskou ocelovou konstrukcí, jež spojuje centrální Kalkatu s předměstím Howrah.

⁴⁷ Moorhouse Geoffrey: *CALCUTTA, the City Revealed*, str. 273

Ústředním problémem bránícím vývoji města byly i nadále propastné rozdíly mezi jednotlivými skupinami jeho obyvatel, mezi bohatými a chudými, mezi cizinci a Indý.

Sir Richards, který se podílel na plánu přestavby města o situaci v Kalkatě napsal: „*Britové by měli konečně otevřít oči a uvědomit si naléhavost a závažnost problému. Pouze okamžitá a pohotová akce by snad ještě mohla obhájit Kalkatě titul královského města a střediska obchodu a zachránit ji tak před tím, aby se z ní stal největší slum na světě.*“⁴⁸

8.2. Plán pro zvelebení města

Pro stavitele, kteří byli pověřeni vytvořením Plánu pro zvelebení města představovala Kalkata noční můru. Na počátku 20. století tu neexistoval žádný systém ulic, křižovatek, přechodů, náměstí, neřkuli chodníků. Město bylo také proto neustále plné prachu, zamořeno vlastními jedovatými odpady a výpary. V Kalkatě dodnes neexistují odpadkové koše, skládky, ani jinak organizovaný sběr smetí.

Ve zprávě předcházející plánu na vybudování dopravní infrastruktury ve městě se uvádí: „*....Kalkata naprosto postrádá systém ulic. 2500 akrů půdy je protkáno prošlapanými udusanými cestami a pěšinami. Je zapotřebí vybudovat nejméně sto deset mil ulic běžných rozměrů, aby se Kalkata alespoň přiblížila standardu Evropských měst postavených ještě za starých časů.*“⁴⁹

Na dvě stě padesátí stranách Richardsovy zprávy nebyla pochvalná zmínka, jen vypočítávání jednoho nedostatku za druhým.

Kalkata čelila z neznámých důvodů obtížím, které neznaly v Bombaji, Dillí, ani v Madrásu. V roce 1917 byl roční příjem města plynoucí z obchodu po moři sto sedmdesát pět miliónů liber, žilo zde kolem miliónu lidí a noví stále přicházeli.

Richardsova zpráva, která je pro nás cenným zdrojem informací a proto se k ní stále vracím, končila nadějně, totiž návrhem několika způsobů, jak z Kalkaty udělat obyvatelné místo. Chtěl z ní vytvořit moderní město s Pařížskými bulváry a prostornými Vídeňskými náměstími, především ale vytvořil Plán na vybudování zásobárny vody, která by bývala mohla být největší svého druhu na světě a měla být hotová do roku 1914.

Většina z těchto plánů se však nikdy neuskutečnila. Jediným výrazným posunem bylo, že se stavitelé konečně pustili do budování silnic a do jejich rozšiřování.

Kalkata také nezbytně potřebovala posílení městské dopravy.

—
48, 49 Moorhouse Geoffrey: *CALCUTTA*, str. 274

8.3. Vlny nepokojů

Těsně souvisejícím jevem s právě zmíněnými problémy bylo množství stávek, které zaplavily město a vlny nepokojů. Mezi červnem 1920 a březnem následujícího roku se v Kalkatě uskutečnilo sto třicet sedm stávek, z nichž sedmdesát čtyři souviselo s protesty proti výši platů a odměn. V roce 1930 z průzkumu podmínek v továrnách na zpracování juty vyplynulo, že 76% zaměstnanců a jejich rodin žije na dluh, který byl dvacet a půl krát vyšší nežli jejich průměrný měsíční plat i přesto, že respondenti pracovali šedesát hodin týdně. 50

Když v roce 1947 přijel do Kalkaty britský guvernér Bengálska, celá oblast stejně tak jako hlavní město, byly v naprostém rozkladu. Byla válka a do města přicházel hlad. Co situaci ještě zhoršovalo, byla nefunkčnost administrativního aparátu, který se nacházel v troskách.

Kalkata praskala ve švech. Zatímco ve dvacátých letech 20. století zde žilo jeden a půl miliónu lidí, v roce 1941 již to bylo 2,100 000 a jen o dvanáct měsíců později počet obyvatel stoupl na tři milióny. 51 Takový nárůst se očividně nedal předpokládat a proto se na vzniklou situaci nešlo připravit. Když nastala, nebyla voda, chyběla dostatečná infrastruktura a dopravní síť, nebylo možné dodržovat ani zcela zásadní hygienické standardy a město se stalo líhni zákeřných onemocnění a infekcí.

Na druhé město impéria to byla hodně špatná bilance. Na druhé město impéria to byla hodně špatná bilance. Ve čtyřicátých letech 20. století v tomto tři miliónovém městě nebylo více, než devět tisíc elektrických osvětlení, devatenáct tisíc plynových lamp a tři sta padesát olejových lamp. Městu vévodilo čtyřtyři tisíce tři sta sedmdesát jedna chudinských čtvrtí, v nichž žilo více než milión obyvatel Kalkaty. Vládní peníze směřovaly neznámo kam, neexistovaly spolehlivé údaje. Administrativa byla prosáklá korupcí. Přestupky, opomenutí a porušování zákona nebyly výjimkou. 52

Od událostí, které jsme si na předchozích stránkách popsali, uplynulo téměř půl století a situace v Kalkatě se nezlepšila. Spíše naopak.

50 Moorhouse Geoffrey: *CALCUTTA*, str. 278

51, 52 tamtéž, str. 281

8.4. Kalkata, město uprchlíků a přistěhovalců

Jeden z nejzávažnějších a stále aktuálních problémů Kalkaty představují davy uprchlíků především z Východního Pákistánu, dnešního Bangladéše, kteří sem začali přicházet po rozdělení Indie a proudí sem dodnes. Přes čtyři milióny uprchlíků přišlo do Indie v první dekádě 20. století a tři čtvrtiny z nich směřovaly do Západního Bengálska.

Přes milión se jich usadilo v Kalkatě samotné, neboť ta se nachází pouze třicet pět milí od hranic. Město nebylo na takový přísun lidí připravené, a tak ještě v roce 1956, deset let po rozdělení země, na ulicích města žilo přes pět set bangladéšských rodin v provizorních přístřešcích. 53

Příliv lidí z Východního Pákistánu se poté před příchodem další katastrofy v podobě války mezi Indií a Pákistánem na konci 70. let na chvíli utišil.

V průběhu těchto rozbrojů ovšem pak do města přicházelo v průměru tři sta lidí denně, někdy více.

V polovině roku 1970 byly dny, kdy do města denně přišlo až tisíc lidí a pravděpodobně šedesát tisíc lidí přišlo do Západního Bengálska jen v prvních pěti měsících roku celkem. 54

Vláda v Dillí přislíbila peněžitou pomoc každé rodině poté co překročí hranice a také poskytnutí přikrývky a mléka pro děti a nemocné. 55

V realitě ovšem situace vypadala jinak a pro tak obrovské množství lidí se nikdy nenašel dostatek prostředků.

Na počátku roku 1969 čekalo v Západním Bengálsku stále téměř milión a půl uprchlíků na své granty.

Těm „šťastným“, kteří došli k cíli, přežili útoky cholery a nezemřeli po cestě hladem či vyčerpáním, často nezbylo nic jiného, než žebrať. Do budoucna se dalo očekávat stále více lidí prchajících z východní části Bengálska do té západní, stejně tak jako neustávala výměna hinduistů žijících na nově vytvořeném území státu Pákistán a muslimů na druhé straně na hranicích indického státu Pandžáb a západní Pákistán v dobách rozdělení země. Mimo uprchlíky nesmíme zapomenout na další tisíce lidí proudící do Kalkaty z chudých rurálních oblastí Indie.

—

53, 54 Moorhouse Geoffrey: *CALCUTTA*, str. 282

55 tamtéž, str. 282-283

Indická vláda vynaložila obrovské úsilí a finanční prostředky na program kontroly porodnosti jako na nejlepší možnou zbraň proti narůstající a kulminující chudobě. Po celé Indii proběhla obrovská kampaň zahrnující diskuse, veřejné přednášky, upoutávky ve sdělovacích prostředcích, použití letáků, billboardů, vzdělávacích programů propagujících ideu čtyřčlenné rodiny se vzorem „dvou dětí a dost“*.

V Západním Bengálsku bylo údajně v posledních několika letech téměř půl miliónu mužů sterilizováno. Smutnou pravdou je, že program kontroly porodnosti, jakkoli nadějný a úspěšný byl, přišel v Kalkatě na pomoc relativně pozdě, v roce 1967, a mezi často negramotnými lidmi, kteří ho potřebovali nejvíce často nenašel odezvu, neboť se k němu ti to nejpotřebnější často vůbec nedostali. Mezi lety 1921-1961 se počet lidí žijících v Kalkatě ztrojnásobil a nic nemohlo zabránit tomu, aby i nadále do města proudily davy lidí. 56

8.5. Zdravotní rizika

Jak již jsem se ve své práci zmínila, s přelidněním a chudými životními podmínkami úzce souvisí velké nebezpečí vzniku a šíření infekčních a nakažlivých chorob, kterých je Kalkata líhni. Když v roce 1959 po útoku cholery navštívil město tým odborníků ze Světové zdravotnické organizace, přišel na to, že zatímco v těch nejchudších čtvrtích žije pouze třetina obyvatel Kalkaty, téměř 50% lidí nakažených cholerou pocházelo právě ze slumů. V závěrečné zprávě stálo: „Kalkata a její okolí jsou stále považovány za velice nebezpečné jádro šíření cholery. Ve středu oblasti, na břehu řeky Huglí, kterou protíná železniční trať spojující město se zbytkem země, se tato zákeřná nemoc objevila vůbec poprvé a odtud se také začala šířit.. Z celé Indie je Západní Bengálsko oblastí jednoznačně nejvíce postiženou touto nemocí. K největší koncentraci nemoci dochází v Kalkatě a to především mezi obyvateli slumů a chudinských čtvrtí. Nemocní nemají naprosto přístup k jakékoli pomoci včetně medikamentů či lékařského ošetření, a nemají ani základní hygienické zázemí. Tato situace nemá vliv a obrovský význam pouze pro oblast Bengálska či Indie, nýbrž se dotýká ve svých důsledcích celého světa.“57

—
* K 1. březnu 1991 měla Indie 843 931 miliónů obyvatel. Je tedy druhou nejlidnatější zemí světa po Číně a její obyvatelstvo tvoří 16% světové populace, ačkoli rozlohou zaujímá Indie jen 2,42% suchozemského povrchu.... Hustota obyvatelstva byla v roce 1981 216 obyvatel na km2 a za další desetiletí stoupla na 267. Nej hustší je osídlení v Západním Bengálsku (766) a ve státě Kerala (747).... V absolutních číslech v Indii přibýlo v posledním desetiletí 160,6 miliónů obyvatel, což je skoro tolik, kolik přibýlo v letech 1931-61, tedy za 30 let dohromady, a rovná se skoro celému počtu obyvatelstva Japonska. Indické obyvatelstvo se každoročně rozrůstá o počet obyvatel Austrálie. Dalším pozitivním faktem však je, že sčítání v roce 1991 konečně prokázalo znatelně menší přírůstek než předchozí sčítání. Zdá se tedy, že třicetileté snažení začalo v 80. letech přinášet určité výsledky, i když mnohé problémy přetrvávají a vynořují se stále nové. /Kol. autorů: INDIE A INDOVÉ, str. 336/

56 Moorhouse Geoffrey: CALCUTTA, 285

57 tamtéž, str. 286

8.6. Životodárná řeka

Řeka Huglí se pro lidi, kteří obývají město, stala nebezpečnou, a primitivní systém kanalizace a nakládání s odpady ve městě představují časovanou bombu.

Světová zdravotnická organizace upozornila několikrát na to, jak se situace v tomto ohledu za posledních pár let rapidně zhoršila a stále zhoršuje.

Zejména situace s vodou je opravdovým problémem. Přírodní procesy způsobují, že voda v řece Huglí se stává pro lidi nepoživatelnou. Její obsah se stále větší měrou mísí s mořskou vodou. V roce 1940 byl podíl soli ve vodě tři sta osmdesát částíček v jednom miliónu chloridů a maximální akceptovatelná míra soli v pitné vodě je přitom dvě stě částíček na milión chloridů. V roce 1959 míra soli překročila tuto mez mnohonásobně více a počet částíček stoupl na dva tisíce čtyři sta osmdesát! Tyto údaje se mohou měnit, závisí na mnoha faktorech. I přesto, že ve městě Palta poblíž Kalkaty je továrna, zabývající se čištěním vody z Huglí, která zásobuje město a okolí pitnou vodou, není možné do budoucna snížit podíl soli ve vodě na méně než osm set částíček.⁵⁸ Dalším problémem životodárné řeky je, že v určitých úsecích pomalu vysychá. Její koryta jsou mělčí, což má také obrovský negativní dopad na lodní dopravu a obchod, který na řece probíhá. Zatímco dříve do Kalkaty přijížděly obrovské nákladní lodě, dnes se k městu nedostanou.

8.7. Dopravní kolaps

Vzhledem k této nepříznivé situaci je stále větší zátěži podrobován střed města, kterým projíždí denně tolik aut, že míra znečištění vzduchu způsobuje závažná kožní a plicní onemocnění a vyvolává otravy.

Dezintegrace a blížící se dopravní kolaps jsou v této atmosféře stále na dosah. To, čemu se dnes souhrnně říká Kalkata, byly zpočátku relativně oddělené osady, s větším Howrah na jedné straně a Kalkatou, která vznikla z vesničky okolo továrny na zpracování juty na straně druhé. Přestože byl Kalkatě udělen statut města již téměř před sto lety, dodnes přes řeku vedou dopravu mezi těmito dvěma místy, která se za tu dobu o mnoho rozrostla a spojily v jedno velké bludiště ulic, domů a lidí pouze dva mosty, z nichž pouze jeden, postaven zhruba před šedesáti lety šest mil proti proudu řeky od mostu Howrah je železniční.⁵⁹

⁵⁸ Moorhouse Geoffrey: *CALCUTTA*, str. 287

Na světě nenajdeme město, protínané řekou, jež by bylo v tomto ohledu hůře situováno. Londýn, který má zhruba o polovinu méně obyvatel nežli Kalkata, protíná šestnáct mostů přes řeku Temži, New York je na tom stejně tak.

Stát v jakoukoli denní dobu na mostě Howrah je, jakoby se člověk ocitl uvnitř rozšlápnutého mraveniště. V roce 1947 údajně přes most denně přešlo dvanáct tisíc motorových vozidel, v roce 1964 číslo vzrostlo na třicet čtyři tisíc, zatímco dnes to bude pravděpodobně minimálně jednou tolik.

Doprava uvnitř města v současné době natolik převyšuje jeho možnosti, že i na nejširších silnicích v dopravní špičce průměrná rychlost zpravidla nepřekročí devět až čtrnáct milí, tedy zhruba dvacet až třicet kilometrů v hodině. I přesto jsou dopravní nehody časté a to i ty vážné s následky zranění či smrti a jejich počet vzrostl jen mezi lety 1960-1965 o 20%. 60

Z veškerých vozidel, pohybujících se po městě, jsou v nejhorším stavu vozidla veřejné hromadné dopravy.

Když člověk pozoruje čilý ruch na jednom ze dvou hlavních Kalkatských nádraží, Howrah a Sealdah, nevěří vlastním očím. Pro množství lidí tu vzniká dojem neustálé tlačence. Atmosféru dokreslují krávy, stále cosi přežvykující, a nosiči zavazadel v červených vestách. Všude je špína a prach. Nádraží jakoby bylo jediným oblakem dýmu. Vlaky jsou kapitolou samou pro sebe. To, co by kdekoli jinde na světě bylo prohlášeno minimálně za velice rizikové vozidlo, je tu luxusním dopravním prostředkem. Vlaky jsou levné, neboť jsou stejně tak jako indická společnost rozdělené do tříd, a tak se dá první třídou cestovat královským způsobem stejně tak, jako se za pár rupií, jako jsme to několikrát zažili i my, dá tlačit při hodiny či dny trvající cestě napříč Indií v uličce, v horším případě napůl viset z okénka, plápolajíc ve větru, či po vzoru místních cestovat na střeše vlaku a zdolat tak neuvěřitelné vzdálenosti.

Pokud to není vlak, je to autobus či tramvaj, ve kterých se situace výrazně neliší. Cestování jedním z Kalkatských „double-deckerů“ je rovněž zážitkem. Řidiči troubí jako diví a žádná pravidla silničního provozu tu neplatí. Některé autobusy jsou opravdu spíše muzejními exponáty a scény odehrávající se uvnitř člověka jen tak neomrzí.

Kalkatský státní dopravní podnik, který tyto autobusy vlastní, jich má denně k dispozici kolem šesti set a sto padesát až sto osmdesát z tohoto celkového počtu se jich denně porouchá. Příčinou nehod a závad je zpravidla stáří vozidel. Většina z nich patří již dávno do starého železa a desítky let přesluhuje. Ke kolizím ovšem dochází tak často také proto, že jsou autobusy neustále přetěžovány. Do Kalkatského autobusu se spolehlivě při běžném průměrném zatížení vecpe pětikrát více lidí, než by bylo považováno za únosné v Evropě. Motor je tak neustále přetěžován, navíc o stav vozidel ve městě, které nemá prostředky k tomu, aby nakrmilo své chudé a postaralo se o trpící a nemocné, nikdo nepečuje. Náhradní díly neexistují a na opravy nejsou peníze.

Průměrný počet lidí na jeden autobus od prvního ranního spoje do posledního nočního je osmdesát pět. I kdyby se počet spojů zdvojnásobil, počet cestujících by podle odhadů neklesl pod sedmdesát. V Londýně, kde jsou autobusy nejoblíbenějším a nejvyužívanějším způsobem dopravy, je průměrný počet cestujících za totožných podmínek sedmnáct.

Kalkatské tramvaje na tom nejsou o mnoho lépe nežli autobusy. Společnost Calcutta Tramways Co, která je ještě stále řízena britskými manažery, vlastní celkem tři sta šedesát tramvají, které denně převáží kolem sedmi set padesáti tisíc cestujících a vozy nejsou v o mnoho lepším stavu, nežli autobusy, o kterých jsem právě hovořila. 61

Každý den se nějaký stroj porouchá, vykolejí, a pokud se jej nepodaří zvednout, zůstane ležet vedle kolejí než je rozebrán kolemdoucími na kusy.

Ze statistik vyplývá, že každý den více než šest tisíc lidí použije městskou hromadnou dopravu bez zakoupení platné jízdenky a není způsobu, který by mohl tomuto jevu zabránit. Je zcela nemožné zkontrolovat každého ve statisícovém davu, který se tlačí, předhání, kope a usurpuje, nehledě na to, že některá vozidla jsou v takovém stavu, že by člověku měly spíše dopravní podniky zaplatit za to, že podstoupí možná rizika přepravy v nich a využije služeb MHD. 62

V roce 1969 činil finanční deficit tramvajové dopravy deset miliónů rupií. Autobusy prodělávají městu měsíčně dva milióny rupií a neustále se potýkají s problémem neschopnosti platit vlastní zaměstnance, tedy především řidiče, neboť kromě toho, že dluží státu, dluží dopravní podnik také za pohonné hmoty.

Zvýšit jízdné není přesto vládními orgány z nepochopitelných důvodů povoleno. Jak je vidno, svou úlohu zde hrají politické zájmy, které vždy jakoby stály ve středu všech Kalkatských problémů.

Co se protestů proti tomuto trendu a stávek státních zaměstnanců týče, je Západní Bengálsko vyhlášenou oblastí. V roce 1969 bylo 60% neodpracovaných hodin, ztracených ve stávkách, právě v Bengálsku. Kruh se tak uzavírá a četné stávky souvisí s poklesem zájmu o obchodní vztahy s Kalkatou, které jen mezi lety 1965-1968 klesly o 30%.

To má vliv na celý bengálský průmysl, jehož příjmy zdaleka nedosahují národního průměru, a počet lidí, které zaměstnává, rapidně klesá, ač na jiných místech v Indii se během let 1966-1968 zvýšil počet zaměstnanců průmyslu o 10%.⁶³

8.8. Hledání viníka

Jakkoli značný vliv mají rozmanité politické aktivity na stále se zhoršující stav města, nedávají nám odpověď na všechny otázky, které se v souvislosti s tím objevují, neboť příčin, vedoucích k současné situaci blízké katastrofě, je mnoho, a ke každé z nich je nutné přistupovat obezřetně, s přihlédnutím k dlouhé historii města a v kontextu ostatních příčin a okolností.

Pouze a jen politiky nemůžeme například vinit za příšerné podmínky ve městské nemocnici, kde pacienti kvůli nedostatku lůžek polehávají na zemi spolu se psy, kozami a dalšími zvířaty, které sem občas zabloudí. V Kalkatské centrální nemocnici byl v roce 1963 položen základní kámen k dalšímu bloku, ovšem výstavba v jejím zadním traktu dodnes nebyla započata.

Politici pravděpodobně nejsou odpovědní ani za situaci ohledně dodávky vody, která je naprosto neadekvátní, ani za nedostatečný přístup ke vzdělání, který umožňuje pouze 60% dětí ve věku šest až jedenáctilet navštěvovat základní školu.

Nemohou být obviňováni ani z takových „maličkostí“, jako je například fakt, že v Kalkatě se naprosto není možné zorientovat díky totálnímu zmatku v názvech domů, budov a ulic. Bůh ví, jak se pošťákům v Kalkatě daří doručit dopis na adresu, která má několik možných variant.

Pravdou je, že ještě před příchodem komunismu do Kalkaty, který je často nazýván hlavní příčinou rozkladu, město vykazovalo známky postupného chátrání a hrozící pohromy, jak jsme se na předchozích stranách práce měli možnost přesvědčit.

Kalkata je mezi ostatními Indickými městy symbolem smolaře. Zatímco Bombaj či Madrás vydělávají státu stále více peněz, Kalkata upadá. Centrální vláda ji z Dillí drží zkrátka a neposílá do Kalkaty tolik peněz, kolik by bylo třeba.

Žádná ze statistik nemůže nikdy postihnout hrůznou realitu života ve městě a narůstající problémy, jejichž opravdový dosah si i s jejich pomocí nikdo z nás zatím nedokáže představit. I přes občasné náznaky snahy ze strany vlády a zahraničních organizací o usnadnění přetěžkého údělu města se v tomto směru stále nepodařilo téměř nic podniknout či napravit.

IX. CESTA K REVOLUCI, aneb příběh o komunismu

Kořeny komunismu v Indii sahají pouze do o zhruba třetinu století mladší doby poté, co se objevil v Evropě. Komunistická strana Indie byla založena v Taškentu v roce 1920 těmi, kteří se sem přes hory utíkali vyplatat proti britskému režimu. 64

Kromě této „ve vyhnanství“ založené frakce byl v Indii ve stejný rok založen Všeindický obchodní kongres (All India Trade Union Congress), zahrnující silně militantně založené levé křídlo, a od té doby se komunismus stal v Indii velice vlivným směrem nejen v rámci odboje proti britskému imperialismu. Do dvanácti měsíců od založení strany došlo v Indii k několika stávkám dělníků. V roce 1927 to byla Bombaj v případě zaměstnanců textilních továren, kdy stávka trvala osm měsíců. V roce 1930 přišla na řadu Kalkata a zaměstnanci železnic.

O tři roky později se Britové rozhodli zakročit a postavili komunistickou stranu Indie mimo zákon. Ta poté zůstávala aktivní v podzemí až do roku 1942, kdy byla její činnost opět povolena v rámci odboje proti fašismu. 65

Od vyhlášení samostatnosti Indie v roce 1947 začali zastánci komunismu útočit na novou indickou vládu a osočovat ji z toho, že staví na anglo-amerických myšlenkách imperialismu a pouze rozvíjí jejich filosofii, která po staletí pokořovala zemi. 66

Během několika měsíců se v Západním Bengálsku, Madrásu, ve státě Utar Pradéš a v Bombaji konala jedna stávka a demonstrace za druhou.

V únoru 1948 byla do Kalkaty svolána konference mladých lidí z celé jihovýchodní Asie. Brzy na to se komunismus začal tlačit také do Barmy, Malajsie a Indonésie.

Komunistická strana byla za svou protistátní aktivitu a vlny teroru postavena opět mimo zákon a většina jejích vůdců a aktivních činitelů zůstala ve vězení až do roku 1950.

Díky uvěznění těchto hlavních představitelů strany a díky protikomunistické propagandě došlo k výraznému snížení počtu členů a přívrženců Komunistické strany Indie z devadesáti tisíc v roce 1948 na dvacet tisíc o pár let později.

Nicméně v roce 1957 se komunistické straně podařilo vyhrát volby ve státě Kerala na jihu Indie. O dvacet měsíců později byla jejich moc zpochybněna centrální vládou v Dillí a strana byla obviněna z nedodržování a porušování indické ústavy a z neschopnosti udržet právo a spravedlnost v zemi.

V jistém slova smyslu není s podivem, že se ideje komunismu na některých místech této jinak demokratické země ujaly. Indie je jednou z nejchudších zemí světa a většinu obyvatel tvoří drobní zemědělci, rolníci a chudí, kteří byli léta utlačováni bohatými nájemci půdy a britskými mocipány. Toho komunisté uměli využít.

První tři představitelé bengálské vlády a kongresu po odchodu Britů, B. C. Roy, P. C. Sen a Atulja Ghoš, přivedli komunistické myšlenky do popředí a napomohli výrazně procesu bengálského otevírání se jeho filosofii. Kromě výrazných kontrastů mezi chudobou a bohatstvím a naprostého administrativního zmatku tu byla korupce. Nebylo lepšího zázemí pro rozvoj totality. 67

Až do roku 1967 byly aktivity komunistů skryté široké veřejnosti a její členové se soustředili především na vnitřní rozvoj strany. Komunisté se připravovali na volby a nebylo tajemstvím, že v rámci těchto příprav došlo k mnohému handlování s penězi a k politickým přesmyčkám.

V kongresu měli hlavní slovo dva úhlavní nepřátelé Atulja Ghoš a Adžoy Mukherdží, jejichž spory vyústily v to, že byl v září 1965 druhý z nich vypovězen ze své funkce, neboť otevřeně kritizoval způsob vládnutí a neskrývanou podporu korupce svých předchůdců. Mukherdží si tedy založil vlastní stranu, Bengálský kongres.

68

67 Moorhouse Geoffrey: *CALCUTTA*, str. 311

68 tamtéž, str. 315

Když se v roce 1967 přiblížily volby, připojil se se svou stranou ke komunistické straně Indie a nově vzniklé marxistické odnoži tohoto hnutí, které tvořily opozici ministrování P.C.Sena. K vnitřnímu rozdělení komunistické strany došlo v roce 1964 na základě čínsko-sovětských rozporů. Zatímco původní komunistická strana

Zachovala i nadále přízeň Moskvě, její marxističtí straníci se přikláněli na stranu Pekingu, a byli těmi, Kdo v Západním Bengálsku brzy získali převahu.

Výsledkem této rivality bylo, že volby v roce 1967 dopadly ve prospěch tří stran a to P.C. Sena a jeho kongresu, Lidové levé unie a Levé spojené fronty (People's United Left Front, United Left Front). 69

V roce 1962 ještě před rozdělením komunisté ve volbách získali v Západním Bengálsku padesát křesel v parlamentu z celkového počtu dvě stě osmdesáti.

O pět let později získala komunistická strana Indie čtyřicet křesel, marxisté se umístili na šestnácti pozicích a Bengálský kongres získal třicet čtyři křesel.

S přistoupením komunistické strany k moci se mnohé změnilo okamžitě, jak vláda připadla do jejich rukou. Byla například zrušena policejní ochrana ministrů, vládním činitelům byly také sníženy platy, klimatizace v budovách státního aparátu byla v celém městě odpojena a „zbytečný“ luxus odstraněn jako výraz solidarity k chudému lidu.

Hlavním cílem současné vlády bylo pozdvihnout práva dělníků a rolníků, dále pak pozemková reforma, oživení v oblasti vzdělání a výchovy a osvobození sil pro svobodu a rozvoj ve všech dalších oblastech politického i společenského života.

Vznešené slogany rozmístěné po celém městě oznamovaly nový start zejména všem chudým, nemocným, dosud vykořisťovaným a trpícím. Nová vláda slibovala, že v krátkém čase v přímé akci nashromáždí, rozšíří, vzdělá, přeorganizuje, přestaví a napraví zkaženou společnost ve jménu lidské demokracie a v pozdějším stádiu socialismu. 70 Byly sníženy daně a nájemné pro obyvatele slumů a naopak zvýšeny tam, kde příjmy byly vyšší.

Do služeb dopravního podniku města Kalkata byli znovu přijati ti, kdo byli v minulých letech propuštěni za sabotáž, násilí a krádeže. Platy policistů byly sníženy o 4,8 miliónů rupií a na nejvyšší místa byl zaslán příkaz hlásit všechny podezřelé aktivity nejdříve ministerstvu práce ještě před tím, nežli policie přistoupí k jakýmkoli zásahům.

69 Moorhouse Geoffrey: *CALCUTTA, the City Revealed*, str. 315

Rodiny uprchlíků, které strávily dvacet let v krabicích na nádraží Sealdah, byly konečně rehabilitovány, a byly jim poskytnuty důstojné podmínky k bydlení. Začalo se s pozemkovou reformou, největší to zbraní v rukou nové komunistické vlády. 71

Spolu s nově ustanovenou pozemkovou reformou byla podle sloganů vládnoucí strany chudému lidu navracena jejich práva, a ti v obrovských skupinách začali přebírat moc. Tyto převraty se pochopitelně často neobešly bez násilí. Rozlícení rolníci brali vše útokem. Kam přišli, přebírali moc do svých rukou. Policie se zpočátku snažila situaci kontrolovat, nicméně veškeré intervence byly z nařízení vlády znemožněny s odůvodněním, že se jedná o legální a demokratický boj, do kterého nesmí být zasahováno.

Během šesti měsíců vzrostl počet členů dělnického hnutí v Bengálsku na čtyři sta padesát tisíc. Do historie se zapsal okres ležící u hranic s Nepálem a Bangladéšem, v němž se vytvořilo militantní hnutí odporu Naxalbari, které se na boj za osvobození chudých dělníků a rolníků vyzbrojilo noži a puškami. 72

Revoluční nálada byla opravdu cítit ve vzduchu, a to jak v Kalkatě, tak v malých městech a vesničkách Západního Bengálska. Řetězec stávek, protestů a nepokojů neustával. V několika měsících bylo ministerstvem Práce zaznamenáno tisíc šestnáct přepadení z rozličných důvodů a stávky byly stále častější a delší.

Ministru práce, Surendranath Banerdzimu, bylo naprosto jasné, co se v průmyslovém Západním Bengálsku děje. Zařídil oslabení soudní a policejní moci, a tak Bengálský průmysl mělo brzy zcela v moci několik rozvášněných násilníků.

V několika následujících týdnech byl Banerdzí přijat do nemocnice s prvními náznaky leukémie a za sebou zanechal svůj rezort ve velice špatném stavu. 43 947 zaměstnanců bylo do té doby v Západním Bengálsku dočasně bez práce vlivem stávek a dalších kriminálních aktivit militantních a teroristických skupin a dalších 4314 zejména mužů přišlo o práci zcela, neboť továrny, ve kterých pracovali, se rozhodly pod tlakem okolností pro ukončení činnosti.

71 Moorhouse Geoffrey: *CALCUTTA, the City Revealed*, str. 319

72 tamtéž, str. 320

Podle odhadu jen během prvních sedmi měsíců levicové vlády v čele bylo dva a půl miliónů rupií v hlavním městě zpronevěřeno a to byl teprve počátek přicházejícího období temna.

Během března až října 1967 bylo na území Kalkaty zaznamenáno sto čtyřicet sedm vražd s politickým motivem. Osmnáct obětí těchto činů bylo z řad obchodníků. 73

Centrální vláda v Dillí s hrůzou přihlížela tomu, co se v Bengálsku děje. Mezi Kalkatou a hlavním městem Indie proběhla mnohá vyjednávání, která ovšem nakonec skončila rozhodnutím centrální vlády zbavit Spojenou frontu a Levicový blok, dvě politické strany řídící politickou scénu v Kalkatě, moci. 74

Západní Bengálsko bylo opět podřízeno prezidentovi.

Jen o tři sta sedmdesát jedna dní později byla ovšem Spojená fronta zpět u moci. Rok, kdy byla Kalkata spravována z Dillí, byl plný násilí a útoků. Nic se nezměnilo. Komunistická vláda v Západním Bengálsku se po roce vrátila na své místo o mnoho silnější a sebevědomější, než kdy před tím.

Zatímco Indický národní kongres, nejstarší politická strana Indie, měl v předchozí vládě zastoupení na sto dvaceti sedmi pozicích, nyní to bylo pouze padesát pět, na rozdíl od marxistické komunistické strany Indie, která tentokrát získala osmdesát křesel v parlamentu, namísto předchozích čtyřiceti tří. Komunistická strana získala zastoupení prostřednictvím třiceti křesel namísto šestnácti. Přední blok měl dvacet jedna křesel namísto třinácti a Bengálský kongres si udržel svou pozici s třiceti třemi místy v parlamentu. 75

Na hlavním Kalkatském náměstí probíhaly obrovské změny. Sochy, upomínající na dobu britského vladaření, byly vítězně odstraněny a nahrazeny sousoším mučedníků, věnovaným památce bojovníků za svobodu. Mnoho ulic a významných míst bylo přejmenováno. V Kalkatě najednou bylo náměstí Vladimíra Iljiče Lenina či Ho Či Minova třída. Monstrózní bronzová podobizna Lenina stála Kalkatu přes čtyřicet tisíc rupií a shlíží nyní na její obyvatele z významného místa, upomínajíc na výročí jeho narození. 76

73 Moorhouse Geoffrey: *CALCUTTA*, str. 325

74 tamtéž, str. 327

75 tamtéž, str. 328

76 tamtéž, str. 329

V Západním Bengálsku zavládl chaos. Přestávala platit jakákoli pravidla. Kalkata se brzy dostala do bodu, kdy ve městě například téměř vůbec nefungovala elektřina. Byly problémy s jejími dodávkami a pokud přeci jen fungovala, město bylo stejně každým dnem temnější a tmavší, neboť následkem stávek a rozbrojů bylo mnoho žárovek pouličního osvětlení rozbito či odcizeno. V noci byla Kalkata městem přízraků. Jejím obyvatelům nebylo doporučeno vycházet po setmění ven.

Přicházející monzun s sebou přinesl mnoho dalších tragédií. Ještě před tím, než nastaly deště, byla Kalkata odříznuta od běžné denní dodávky vody z důvodů poruchy v nedaleké vodárně a trvalo celé dva měsíce, než byla situace opět uvedena do pořádku. Kalkatou otrásl mnoho dalších stávek, díky nimž několik hodin, někdy dnů byla zastavena doprava, nic nefungovalo, byly odpojeny telefony a rozhlasové a televizní vysílání, takže město bylo zcela odříznuto od okolního světa. Bylo třeba konečně stabilizovat pozice ve vládě a ustanovit pořádek.

V srpnu například došlo v Kalkatě k osmidenní stávce v továrně na zpracování juty, v níž Bengálsko přišlo o neuvěřitelných čtyři a půl milionů liber následkem zastavení výroby a to jsem vybrala pouze jeden z mnoha případů.

V roce 1967 došlo v Západním Bengálsku k čtyři sta třiceti osmi konfliktům v oblasti průmyslu, které se týkaly sto šedesáti pěti tisíc zaměstnanců a způsobily ztrátu pěti milionů pracovních hodin. O rok později došlo k čtyřem stem a sedmnácti srážkám, které se dotýkaly dvou set šedesáti tří tisíc pracovníků a znamenaly 6,7 milionů ztracených hodin. V roce 1969 se v Bengálsku stávkovalo na sedmi stech a deseti místech, potyčky se přímo týkaly šesti set čtyřiceti pěti tisíc zaměstnanců a 8,5 milionů hodin.⁷⁷

Z důvodů protestů a nepokojů se na poštách hromadily nikdy nedoručené zásilky, ve městě nefungovala doprava a lidé se nemohli naprosto na nic spolehnout. Demonstrace, násilí a bezprávi zaplavily obchodní centra a ulice města. Utrpení nebralo konce a počet protestních akcí ze dne na den rostl. Použití bomb a dalších výbušnin nebylo v tomto nestabilním období vzácností.⁷⁸

V rámci velkých festivalů se ulice Kalkaty dostávaly do varu. Byly potaženy rudou barvou, vyobrazení britských a amerických imperialistů byla hanobena, zatímco sláva byla provolávána velkým mistrům z Číny a Sovětského svazu.

⁷⁷ Moorhouse Geoffrey: *CALCUTTA*, str. 334

Bengálský kongres v čele s Adžoj Mukherdžím vydal rezoluci, ve které mimo jiné prohlásil, že situace v Kalkatě se stala neúnosnou, že soubor mnoha faktorů vedl ke vzniku pocitu nesvobody, nebezpečí a nejistoty mezi obyvateli města. Mukherdží nikoho v tomto prohlášení přímo nejmenoval, ovšem každému bylo jasné, které politiky a kterou politickou stranu měl ve své kritice na mysli.

Když se později politici Mukherdží a Basu* setkali se zástupci ostatních vedoucích stran, byla po společné diskusi marxistická komunistická strana obviněna z největšího podílu na současných problémech města. Ústřední sekretariát Bengálského kongresu vydal listinu všech incidentů, které se v provincii odehrály od té doby, co k moci přistoupila současná levicová vláda. Podle těchto údajů bylo zaznamenáno tři sta sedmdesát osm vražd jen v jediném měsíci. Jen v září roku 1967 došlo k čtyřiceti potyčkám uvnitř strany, třicet šest ředitelů škol bylo přinuceno k odstoupení z funkce následkem soustavného napadání a nepřetržitého znemožňování výkonu funkce. V téměř tři sta případech z celkového počtu incidentů policie zůstala v pozadí a vůbec nezasahovala. 79

O situaci se brzy začala zajímat centrální vláda v Dillí, čímž dala popud k sérii vyjednávání a rozhovorů s Mukherdžím, který prohlásil, že ač je situace v jeho městě vážná, nemíní odvolat svého spojence Basua z funkce a o intervenci Dillí nestojí.⁸⁰ Namísto toho se rozhodl spolu se svými stoupenci vyhlásit ve státě tak zvanou satjágrahu*, podle vzoru Gándhiho půst, vyjadřující nenásilný odpor a protest.

Třidenní veřejný půst byl zahájen 1. prosince na sto čtyřech místech v Západním Bengálsku. Hlavní představitelé Bengálské vlády, shromáždění v budově parlamentu s půstem začali v osm hodin ráno za recitování posvátných védských textů a čtení z koránu.

Po celou dobu půstu byl v centru města široké veřejnosti otevřený stan, v němž Mukherdží diskutoval s lidmi. Ke konci postního období na veřejném shromáždění prohlásil toto: *„Pokud obyvatelé Západního Bengálska chtějí, aby současný stát plný bezpráví nadále pokračoval, my bychom měli v tichosti odejít. Nechceme být stranou, která umožňuje přetrvávat v barbarství a šilenství.“*⁸¹

* Džjoti Basu, * 1914. Indický komunistický politik, v letech 1977-2000 hlavním ministrem Západního Bengálska.

/Kolektiv autorů: *DEJINY INDIE*, str. 847/

* Pod vlivem Emersona, Ruskina, Thoreaua a především svého „učitele“ Tolstého i v návaznosti na staroindická učení Gándhí formuloval svou filosofii *ahinsy* (nenásilí, neubližování) a vyzkoušel své vlastní tomu odpovídající metody osobního i masového boje nazvaného *satjágraha* (doslova „uchopení pravdy“). Spočíval ve společném, statečném, nenásilném a do nejzazších důsledků obětavém odpírání spolupráce s autokratickou vládní mocí i prosazování lidských a občanských práv. /Kol. autorů: *INDIE A INDOVÉ*, str. 219/.

Po svém proslovu pan ministr objel s tímto svým poselstvím celé Západní Bengálsko. Přemýšlelo se o tom, jak zbavit marxistické křídlo komunistické strany Indie moci stejně tak, jak k tomu nedávno došlo ve státě Kerala, a uvažovalo se o sestavení alternativní vlády.

Státní rozpočet vykazoval čtyři sta padesáti milionový schodek. Spojená fronta, která byla u moci, sice již zdědila od předchozí vlády dvě stě padesáti milionový dluh, nicméně alarmující bylo, že pouze dvanáct měsíců poté, i přesto, že výroba ve státě mírně vzrostla, nebylo se možné podělit o nic více, než chudobu a teror. Odmítání poslušnosti, vykrádání bank, rabování obchodů a domácností, zapalování aut v centru města, výbuchy a exploze byly teprve počátkem pekla, ve kterém Kalkata sebe samu uvěznila.

Každý den se ve městě konaly masivní srážky, nad kterými policie již dávno ztratila moc a kontrolu. Šarvátky se vyostřovaly a pouliční násilí dostávalo stále ohyznější podobu.

Poprvé po dlouhé době začali být napadáni také Evropané, kteří se stali častým terčem demonstrace násilí a zloby. Německý konzul byl při cestě do práce napaden a zraněn. Manželka Francouzského vyslance byla zavražděna ve své posteli. Její manžel vyvázl s těžkým zraněním jen díky tomu, že jeho syn poté, co slyšel svou matku naříkat, vnikl do místnosti se zbraní v ruce.⁸²

Setmělé ulice města se staly pustou pouští, neboť lidé se naučili po soumraku nevycházet a modlili se v přítomnosti svých domovů za to, aby se oni a jejich blízcí dočkali následujícího rána.

Panika zavládla 9. března, když Adžoy Mukherdží lidu oznámil, že on a jeho Bengálský kongres odstupují od moci. Přestože některé změny, které s sebou období vlády Sjdnocené fronty a marxistického Levého bloku přinesly, by se daly nazvat „úspěchem“, počet nezaměstnaných ve státě rostl. Násilí bujelo a zmatek se šířil. Vandalismus a barbarství byly jedinými uznávanými autoritami.

Marxistická komunistická strana Indie nesla za režim teroru zodpovědnost. Několik odvážlivců se pokusilo opět apelovat o sestavení alternativní vlády, ovšem sebemenší snahy tohoto druhu byly v Kalkatě na počátku osmdesátých let dvacátého století předem odsouzeny k zániku ještě před tím, než definitivně upadly v zapomnění.

X. MOŽNÉ CESTY ŘEŠENÍ?

V této kapitole se chci zmínit o tom, jak bylo a je na situaci v Kalkatě nahlíženo a o různých cestách jakými se různí lidé snažili daný stav řešit. Je to kapitola o hledání optimálních možností, vymýšlení projektů, zahraniční pomoci a především se v ní také dovídáme o tom, jak dané návrhy dopadly a které z nich se podařilo alespoň z části realizovat.

10.1. Institut pro plánování a přípravu projektů pro obnovu města a ti druzí

V rámci kapitoly o možných cestách řešení je důležité napsat o tom, že v Kalkatě existuje Institut pro plánování a přípravu projektů pro obnovu města (Calcutta Metropolitan Planning Organization, dále jen CMPO).⁸³ Kořeny této organizace sahají do doby, kdy Světová Banka uvolnila pro účel rozvoje města peníze, a kdy se o situaci ve městě začínala zajímat Světová zdravotnická organizace (World Health Organization, zkr. WHO). Institut měl spolupracovat s dalšími organizacemi, shánět peníze a podle navržených plánů postupně přivádět Kalkatu k celkovému zlepšení, co se životních podmínek týče.

Po několika letech se ovšem přišlo na to, že organizace nemá dostatečnou sílu a prostředky k tomu, aby její akce mohla nabýt účinnosti v předpokládaném rozsahu a proto vláda v Dillí dodnes hledá způsob, jak se se stále rostoucími problémy města vyrovnat.

Za dlouhá léta existence CMPO nezaznamenala Kalkata výrazný posun ve vývoji kupředu. Jediným větším úspěchem je sestavení Plánu základního rozvoje, který byl s obrovskou pompou představen veřejnosti v roce 1966 a který od té doby čeká na realizaci.⁸⁴

Plán to byl velice nadějný. Měl z Kalkaty učinit metropoli srovnatelnou s evropskými městy s řádným systémem silnic a dopravních spojů, s prostornými parky a reprezentativními budovami.

Tento plán nebyl nereálným výplodem nějakých snů. Byl naopak velice propracovanou a poctivě zpracovanou strategií, která hledala odpověď na mnohostranné problémy města a jeho obyvatel.

Paradoxní je, že v závěrečném shrnutí se uvádělo tvrzení, že „*situace, ve které se Kalkata nachází je natolik vážná a urgentní, ..., že výzkum a nové techniky a nápady musí být následovány okamžitou akcí. Kalkata si nemůže dovolit čekat na ideální plán, neboť je nutné začít jednat teď hned.*“⁸⁵

84 tamtéž, str. 303

85 tamtéž, str. 304

Za hlavní cíl si CMPO ve svém plánu rozvoje města předsevzala předejít tomu, aby se situace zhoršovala. Po pravdě řečeno bylo již tehdy těžké si představit, jak by situace mohla být ještě horší, a intervence byla nutná.

Dalším ze základních bodů plánu byla nutnost naučit se zacházet s prostorem, kterého je v Kalkatě nedostatek a vyřešit otázku bydlení a životních podmínek ve slumech, které zabíraly již tehdy čtvrtinu města. V tomto směru čekalo pány inženýry nejvíce práce, a to i za předpokladu, že by ve slumech měli navrhnout a zajistit „pouze“ základní vybavení jako je například osvětlení, přístup k pitné vodě či kanalizaci. Z návrhu plánu vyplývalo, že pokud by práce začaly podle doporučení ihned v roce 1966, v roce 1971 by půl miliónů obyvatel Kalkaty a předměstí Howrah žilo s dostatečným osvětlením, chodilo by po chodnících a mělo by kanalizaci a základní dodávku vody. 86

Zázrak se ovšem nekonal a slumy jsou stále ve stejném, ne-li horším stavu, nežli před zpracováním tohoto úžasného a velkolepého projektu.

V roce 1962 se organizaci podařilo shromáždit tisíce dobrovolníků, kteří přes noc čistili město od nánosů smetí. V listopadu 1970 bylo tímto způsobem z Kalkaty vyvezeno sto šedesát pět tun odpadů za jednu noc. 87

Zhruba ve stejném čase se vládě v Západním Bengálsku podařilo domluvit s místními obchodníky, kteří byli ochotni finančně přispět na veřejně prospěšné úpravy, ale nabídka byla o pár měsíců později stažena zpět, neboť k moci se dostala komunistická strana, což Kalkatské podnikatele pochopitelně zastrašilo a zahnalo na ústup. 88

Často se od té doby znovu vracelo k původnímu plánu, který CMPO vypracoval, a to zejména k návrhu na výstavbu železničního okruhu ve středu města, který by mnohonásobně usnadnil dopravu v centru. Tato idea byla ovšem později také zavrhnuta, neboť se nakonec rozhodlo ve prospěch vybudování podzemní železnice, tedy metra, o kterém se již kdysi vážně uvažovalo.

86, 87 Moorhouse Geoffrey: *CALCUTTA*, str. 305

88 tamtéž, str. 306

Již v roce 1949 vypracoval tým odborníků z Francie plán na vybudování podzemní dráhy, ten se ovšem nikdy neuskutečnil, neboť investoři přišli na to, že by realizace takového projektu ve městě, jakým je Kalkata, nemusela být lukrativní a perspektivní z hlediska finančního, neboť, jak jsme si již řekli, město je postaveno na mokřadech a půda není pevná. Nicméně oni byli těmi, kdo podnítil myšlenku na to, že by bylo eventuelně možné, aby se Kalkata stala prvním městem v Indii se systémem podzemní dráhy. O několik let později se odborníci k tomuto plánu vrátili a k práci byli nakonec povoláni experti z Ruska.

Stejně tak byli povoláni inženýři k navržení dalšího mostu přes řeku Huglí. Ze strany vlády byla zahájena kampaň, v níž představitelé města spolu se zastánci nutnosti radikální a okamžité obnovy města denně lobovali před parlamentem v Dillí. Lidé v Kalkatě byli podrobeni instruktážím o tom, jak se sami chopit nástrojů a zvelebit město, které je jejich domovem. Nic moc převratného se ovšem ani poté neudálo.

„Znovuzrození Kalkaty“, napsal jeden z autorů plánu desetiletí nazpět, „a probuzení nového života vzkvétající metropole vyžaduje hrdinské úsilí. Potenciální odplata je ovšem nevyčíslitelná, protože Kalkata je městem schopným stát se jedním z nejvýznamnějších center světa.“ 89

XI. KALKATA DNEŠKA

Geoffrey Moorhouse zakončuje své veledílo o Kalkatě úvahami o situaci na konci osmdesátých let. Město Kalkata bylo v té době stále v područí komunismu. Kalkatské náměstí bylo přejmenováno z původního Curzonova na Leninovo. Lenin byl prohlášen za nejlepšího přítele státu a figuroval jako vzor v procesu vzniku moderní Indie.

Hlavní pozice se vyměnily, ovšem nevyřešené otázky zůstaly nezodpovězeny. Tři sta třináct vražd následovalo během tří měsíců poté, co byla svržena vláda Spojené fronty, a bylo hlášeno celkem pět set dvacet šest útoků na veřejné činitele. 90

Hnutí Naxalabari ještě zostřilo své strategie. Z přestřelek byly bombové atentáty a aktivity se přesunuly z vesnic do měst. V nenávisti vůči dvěma velikým indickým učitelům Mahátma Gándhímu a Rabináth Thákurovi podnikl lid útok na Gándhího studijní centrum ve městě Džadapur. Výtržníci vypálili knihovnu a zničili archívy. Situace nabyla takové vážnosti, že celá univerzita, kterou je zmíněné centrum součástí, byla v květnu téhož roku uzavřena. Stávky a nepokoje pokračovaly, násilí nebralo konce, a jen během ledna a února roku 1982 bylo zavřeno šedesát pět továren. Cena kapitálních investic poklesla z dvě stě devíti milionů rupií v roce 1966

XII. ZÁVĚR

Je tou nejsnadnější věcí na světě ocitnout se v přemýšlení o plném rozsahu zoufalství v Kalkatě na pokraji zhroucení a podlehnout beznaději či apatii. Jakákoli statistika navíc vypovídá o otřesném stavu jen rámcově.

Při procházce Kalkatou se člověk nevyhne pohledu na věci, které v něm vzbudí strach, zhnusení, nenávist či pocit beznaděje.

Po generace jedinými Evropany, kteří v tomto městě zůstávali, byli ti, kdo zůstat museli. Kalkata není místem příznivě nakloněným životu a evropský žaludek se nutně brzy obrátí vzhůru nohama při konfrontaci s dennodenní realitou tohoto města.

Na druhou stranu je Kalkata definitivně jedním z nejzajímavějších míst na světě a pro člověka, který je ochoten hledat její vnitřní kouzlo a vydrží prvotní rány, v rámci čehož rázem zapomene na to, že země je příjemným místem pro život, má šanci poznat mnohem více, než exotickou atmosféru.

Ve vztahu k tomuto městu asi nikdy nebudeme přesně vědět, na čem jsme. Po příjemném pohlazení, možná spojeným s pocitem fascinace, přijde jistě opět mnoho pádů a stavů, kdy člověk, zvyklý žít v naprosto odlišném prostředí, zjistí, že toho je opravdu na něho příliš.

V Kalkatě tak, jako nikde jinde na světě, se člověk setká s takovou koncentrací lidské špíny, bídy a utrpení, že to snad ani není možné unést. Stejně tak se tu ale má šanci setkat s takovými projevy života, které ho udiví, překvapí, chytí za srdce, vryjí se mu do paměti a do duše, a nepustí.

Výrazy lidí, kteří od narození nepoznali, co je to žít v „pohodlí“ a „spokojenosti“ se mi navždy vryly do paměti. Bylo v nich štěstí...

Stejně tak jako je Kalkata městem černé bohyně Kálí, městem načichlým smrtí a násilím, je také fosforeskující mozaikou života.

Ve svých kontrastech a kontroverzi nemá pravděpodobně na světě srovnání.

Kalkata pulzuje. Její zvláštní energie člověka vtáhne a pohltí. Je všude kolem a čím víc před ní člověk utíká, tím více si ho podmaňuje a drží.

Zatímco bojuje, vítězí, a když na člověka útočí, hladí ho jemně po vlasech. Kalkata dominuje a ovládá vše ostatní svou jedinečností.

I když Kalkata padá pod tíhou vlastního nákladu, nepřestává být přátelskou vůči nově příchozím. I přesto, že je v kritickém stavu a jakoby stále na pokraji zhroutení, dokáže člověka obejmout svou lidskostí, moudrostí a poznáním.

Město je dnes stále plné sloganů a podobizen velkých bojovníků rudého bloku, přesto neztrácí svou kulturní úroveň a intelektuální ráz. Je labyrintem překvapení a zázraků. Člověk může jako v bludišti nalézt v Kalkatě třeba i sám sebe paradoxně přesně na druhé straně, než by byl čekal.

Kalkata je městem chudých stejně tak, jako od samého počátku byla městem peněz, které ji především dostaly do pozice, ve které se dnes nachází.

Atmosféra je výbušná, člověk nikdy neví, zdali ho za rohem nepřepadne pouliční gang, neobklíčí vyděrači, nezačne prosit žebrák o bakšiš či zda nepotká zajímavého mladého člověka, se kterým stráví večer v živém intelektuálním rozhovoru o současných problémech světa.

Vracím se v myšlenkách zpátky, oživuji vzpomínky a procházím se zase v ulicích tohoto zvláštního města, které jsem navštívila před téměř dvěma lety.

Ulice jsou roubeny nejmoderněji vybavenými restauracemi, v nichž mladí Evropané spolu se svými Indickými kolegy popíjí šumivé nápoje a občas nervózně zavádí o hladový výraz člověka otiskujícího se z venku do skla.

Podnikatelé v kravatách se stylovým účesem na hlavě a kufříky v rukou ráno pospíchají do práce stejně tak, jako v Praze, Vídni, či v Londýně, jen tlačence v Kalkatském metru nejsou tak tragické, protože to vypadá, že jeho služeb využívají pouze oni.

Vlivy, podílející se na historii i současnosti města, se stále mísí a mění. Stejně tak, jako si člověk v jedné čtvrti může připadat jako na břehu řeky Temže, jinde se může rázem zdánlivě ocitnout v hlubokém středověku, či si může připadat, jakoby se procházel po moskevském Rudém náměstí.

Mnoho obyvatel Kalkaty má dodnes nevyjasněný postoj k Evropě a Evropanům. Zatímco na jedné straně města po člověku s bílou pletí začnou, v lepším případě, házet kamení, jen o pár bloků dále ho přivítají do rodiny s otevřenou náručí jakožto veleváženého hosta.

Jedinou možnou cestou, jak lze tomu, co se ve městě odehrává, snad částečně porozumět, je žít tu. Žít v Kalkatě, žít s ní, žít ... nezavírat oči před tím, čím je, včetně jejích stínů, její tmy. Chudoba a bída Kalkaty nastavují zrcadlo důstojnosti člověka a ukazují odvrácenou stranu našeho lidství napříč dějinami.

Člověk, konfrontovaný jednou s bídou a zoufalým stavem tohoto asijského města, již nikdy nebude moci zapomenout a nahlížet na svět okolo sebe tak, jako dříve. Ty obrazy bude mít v hlavě do konce svého života právě také proto, že příběhy, které spatří v očích lidí, jsou příběhy nás všech, příběhy světa, ve kterém žijeme, příběhy naší doby.

Jaká budoucnost je pro toto podivuhodné město připravená, se nedá předpovědět. Zatím jakoby Kalkata stále šla naproti záhubě. Již jí téměř běží vstříc, aby nám všem poskytla důkaz o tom, čeho jsme, my lidé, schopni.

Stejně tak, jako je město plné mužů, co spí s kalašnikovem pod postelí, je Kalkata městem prodchnutým láskou, životem a spirituální energií.

Mladí dobrovolníci, často sotva dvacetiletí, přicházejí z různých částí světa a brzy ráno popíjí v okolí Park Street svůj první ranní čaj ještě před tím, než nasednou na rikšu a vyrazí směrem k jednomu z center Misionářek lásky, protože se rozhodli věnovat svůj čas, píli, lásku a energii těm nejchudším z chudých.

Stejně tak, jako se Kalkata může v budoucnu oddělit od světa a rozplynout se v náručí běsnícího davu fanatiků, teroristů a extremistů, by mohla jednou celý svět překvapit, kdyby se konečně zdvihla z bláta a začala hrdě pohlížet na svět, který ji obklopuje.

XIII. INDIE V KONTEXTU DNEŠNÍHO SVĚTA

V dnešním životě Indů se střídají a prolínají dvě tendence. První souvisí s dlouhodobým překonáváním relikvií kolonialismu, jehož všudypřítomné pozůstatky lze sotva vymýtit v časovém rozmezí jedné nebo dvou generací. Stopy tohoto osudného břemene potkáváme častěji, než bychom očekávali, a mnohdy si jejich přímé či nepřímé souvislosti s neblahou minulostí ani neuvědomujeme. Druhou tendenci určují úkoly zcela nového druhu, dané nutností neustále se vyrovnávat s potížemi dynamického růstu a moderního rozvoje společnosti.

Všechny velké a silně lidnaté země mívají velké problémy a o Indii to platí dvojnásob. Každý úspěch jako by musel mít vzápětí porážku. Co je to platné, že se například slibně zvyšuje počet Indů, kteří umějí číst a psát, když s překotným růstem populace každý den stoupá absolutní množství analfabetů? Takové paradoxy najdeme snad v každé oblasti – od kastovníctví až po plánované rodičovství a emancipaci žen. Asi zákonitě provázejí každé úsilí o modernizaci rozvojové společnosti, dokud se kvantita postupného přerodu nepromění v novou žádoucí kvalitu.

A tak se zdá, že vedle sebe vlastně existují Indie dvě. Jedna alespoň po hospodářské stránce už tíživou minulost překonala a docela slušně se podílí na výsledcích dosavadních strukturálních přeměn i na růstu vzdělanosti, vědy a technologie. A ta druhá, co se dosud nemohla anebo nedokázala vymanit ze strnulosti koloniální éry a spojuje své naděje na zlepšení životního údělu s dalším ekonomickým a vůbec civilizačním pokrokem společnosti a s rozvojovými programy zítřka.

Nesmírně důležitým faktorem samotné existence a soudobého života indické společnosti byla a zůstává poměrná stabilita státního zřízení stejně jako důsledná demokratičnost a sekulární charakter všech ústavních institucí. Základem je politická a administrativní struktura země. Respektuje v podstatě národnostní princip federálního uspořádání a umožňuje celkem přijatelný vzájemný vztah mezi Uníí a svazovými státy, mezi potřebou celostátní integrace a požadavky zdravého regionalismu. 92

XIV. RESUMÉ

Calcutta is the problem city of the world, with problems that not only seem insoluble but which grow every day at a fantastic rate. This is where nearly fourteen million people exist. Only Tokyo, London and New York contain more people than this and scarcely any of them have a conception of how things really are in the thirty-mile length of Greater Calcutta alongside the Hooghly River.

Calcutta is merely said to be the place where thousands (or is it millions?) sleep on the streets at night. Where the poverty is so dreadful that everyone who knows it throws up his hands in horror and turns his back on it. Where there is violence and anarchy and raging Maoist Communism.

All this is true. It is also true that Calcutta is not only the largest city in India but commercially, industrially and intellectually the most important. It is the richest city in India. And, paradoxically, set in one of the most ancient cultures known to man, it is one of the youngest cities in the world. Henry Hudson had dropped anchor off Manhattan and begun the history of New York eighty one years before Job Charnock pitched his tents on the East bank of the Hooghly and made a start on Calcutta. Maisonneuve founded Montreal half a century earlier.

What we find there today is therefore the creation and the legacy of the British.

Very few people have ever said anything nice about Calcutta. The truth is that almost everything popularly associated with Calcutta is highly unpleasant and sometimes very nasty indeed.

Calcutta is the city of contrasts, city of wealth and a terrible poverty too. It is where the British created their capital in India.

Calcutta is a very interesting place that reveals us lot about a human true nature and a state of world at the very beginning of 21st century.

XV. SEZNAM LITERATURY

Bindloss Joe, Cannon Teresa, Cannolly Joyce, Davis Peter, Greenway Paul, Ham Anthony, Harding Paul, Murphy Alan, Plunkett Richard, Singh Sarina: *INDIA, saris, swamis and maharanis*. 9th edition. Australia: Lonely Planet Publications Pty Ltd, 2001. /First published by Lonely Planet Publications Pty Ltd, 1981./

Březina Ivan a Březinová Iva: *Cesta na Východ, průvodce pro nezávislé cestování po asijských zemích*. Praha: Nakladatelství Lingam, 1999.

Collins Larry, Lapierre Dominique: *O PŮLNOCI PŘIJDE SVOBODA*. Vydání první. Praha: Mladá fronta, 1983.

Filipský Jan: *Encyklopedie indické mytologie*. Praha 1998.

Filipský Jan, Holman Jaroslav, Strnad Jaroslav, Vavroušková Stanislava: *DĚJINY INDIE*. Vydání první. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003.

Filipský Jan, Knížková Hana, Merhautová Eliška, Zbavítel Dušan: *BOHOVÉ S LOTOSOVÝMA OČIMA, hinduistické mýty v indické literatuře tři tisíciletí*. Vydání druhé. Praha: Nakladatelství Vyšehrad, 1997.

Chawla Navin: *MOTHER TERESA*. Revised edition. New Delhi: Penguin Books India, 1997. /First published in Great Britain by Sinclair-Stevenson, 1992./

Knížková Hana(red.): *Indie, bohové a lidé*. Brno: Moravské zemské muzeum, 1997.

Krása Miloslav a kolektiv: *Indický subkontinent, zeměpisné a historické panorama*. Vydání první. Praha: SPN, 1980.

Krása Miloslav, Marková Dagmar, Zbavítel Dušan: *INIDE A INDOVÉ, od dávnověku k dnešku*. Vydání první. Praha: Nakladatelství Vyšehrad, 1997.

Lapierre Dominique: *THE CITY OF JOY*. London: Arrow Books Limited, 1992.

/First published in French as *La Cité de la Joie* by Editions Robert Laffont, 1985. First published in Great Britain by Century, 1986./

Marek Jan: *PO STOPÁCH SULTÁNŮ A RÁDŽŮ*. Vydání první.

Praha: Nakladatelství Orbis n. p., edice Cesty, 1973.

Miltner V.: *INDIE MÁ JMÉNO BHÁRAT*. Vydání první. Praha: Panorama, 1978.

Moorhouse Geoffrey: *CALCUTTA, The City Revealed*. New Delhi: Penguin Books India, 1994.

/ First published by Weidenfeld and Nicolson, 1971./

Moorhouse Geoffrey: *INDIA BRITANNICA*. First edition. London: Book Club Associates by arrangement with William Collins and Co Ltd., 1983.

Nehrú Džinnáh: *OBJEVENÍ INDIE*. Praha, 1957.

Sebba Anne: *MOTHER TERESA, Beyond The Image*. Paperback edition. London: Orion Books Ltd, 1998.

/First published in Great Britain by Weidenfeld and Nicolson in 1997./

Sharma Kalpana: *REDISCOVERING DHARAVI, stories from Asia's largest slum*. First edition.

New Delhi: Penguin Books India, 2000.

Spear Percival: *MASTER OF BENGAL, Clive and his India*. London: Purnell Book Services Limited, London, by arrangement with Thames and Hudson Limited, 1975.

15.1. ZDROJE NA INTERNETU

<http://www.planningcommission.nic.in>- stránky vládní Plánovací komise

<http://www.bjp.org>- oficiální stránky Indické lidové strany

<http://www.eci.gov.in>- stránky Indické volební komise, podrobné výsledky voleb do ústředního parlamentu a zákonodárných shromáždění svazových států od začátku padesátých let 20. století

<http://www.indiancongress.org>- oficiální stránky Indického národního kongresu

<http://www.kamat.com/index.htm>- stránky věnované indické historii, umění a náboženství

<http://www.ucl.ac.uk/~ucgadkw/indology.html> -London University, Indology

<http://www.india.com.ar/india2.html>

<http://hindustan.net/>

<http://parliamentofindia.nic.in/>- stránky indického parlamentu

<http://rajyasabha.nic.in/>- indický parlament

<http://www.censusindia.net/>- stránky s oficiálními údaji ze sčítání obyvatelstva v Indii

<http://www.encyclopedia.com/>

<http://www.britannica.com/>

<http://www.isirius.cz/2002/sir8/lide.htm/>

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA:

Obr. 1: mapa Kalkaty, Moorhouse Geoffrey: *CALCUTTA, the City Revealed*, mapa na začátku knihy, nestránkováno.

Obr. 2.: Kálí, kolektiv autorů: *BOHOVÉ S LOTOSOVÝMA OČIMA*, nestránkováno.

Obr. 3.: Durga púdža, kolektiv autorů: *INDIE A INDOVÉ*, na začátku knihy, nestránkováno.

Obr. 4.: Sběrač bahna pod mostem Howrah, časopis *KOKTEJL*.

Obr. 5.: Pouliční scény z Kalkaty, časopis *KOKTEJL*.

Obr. 6.: Kalkatská křižovatka, kolektiv autorů: *INDIE A INDOVÉ*, strana 355.

Obr. 7.: Na rohu Park Street v Kalkatě, Moorhouse Geoffrey: *INDIA BRITANNICA*, str. 260-261.

Obr. 8.: Matka Tereza, Chawla Navin: *MOTHER TERESA*, nestránkováno.

Obr. 9.: Rádž, Moorhouse Geoffrey: *INDIA BRITANNICA*, strana 70-71.

„Souhlasím s publikováním na internetových stránkách Jaboku.“